

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Aušrinė Grigaliūnaitė,

V kurso, Tarptautinės ir Europos Sąjungos

teisės šakos studentė

Magistro darbas

**Žmogaus teisių apsauga pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių
apsaugos konvenciją koronaviruso (COVID-19) pandemijos metu**

**Protection of human rights under the Convention for the Protection of
Human Rights and Fundamental Freedoms during the coronavirus
(COVID-19) pandemic**

Vadovė: Prof. Dr. Nika Bruskinė

Recenzentas: Prof. Dr. Donatas Murauskas

Vilnius

2021 m

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Magistro darbe vertinama EŽTK įtvirtintų asmens teisių apsauga koronaviruso pandemijos metu, Europos Tarybos valstybių narių pasirinkimo teisė nukrypti nuo įsipareigojimų. Analizuojami saviraiškos laisvės, asmens privataus ir šeimos gyvenimo neliečiamumo ribojimai dėl pandemijos, Europos Tarybos valstybių narių taikomos priemonės ir jų sąlygoti teisių pažeidimai, vertinamos teisinės galimybės jų išvengti. Vertinamos sąlygos, kurioms esant skirtingų valstybių taikomos priemonės yra proporcingos ir būtinos siekiamam teisėtam tikslui – asmens ir visuomenės sveikatos apsaugos užtikrinimui. Vertinama EŽTT praktika nagrinėjamais klausimais.

Pagrindiniai žodžiai: žmogaus teisės, koronavirusas, nukrypimas nuo įsipareigojimų, duomenų apsauga, vakcinacija, dezinformacija.

The master 's thesis evaluates the protection of individual rights enshrined in the ECHR during a coronavirus pandemic, the right of the member states of the Council of Europe to derogate from their obligations. Restrictions applied by the member states of the Council of Europe on freedom of expression, inviolability of private and family life are analyzed, violations of these rights, and legal possibilities to avoid them are assessed. The conditions under which national measures are proportionate and necessary to achieve the legitimate aim of ensuring the protection of individual and public health are assessed. The case law of the ECtHR on the issues under review is assessed.

Keywords: human rights, coronavirus, derogations from obligations, data protection, vaccination, disinformation.

TURINYS

IŽANGA	2
1. ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS SVEIKATOS APSAUGA KAIP PAGRINDAS NUKRYPTI NUO ĮSIPAREIGOJIMŲ PAGAL EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJĄ	5
2. TEISĖS Į ASMENS PRIVATŲ IR ŠEIMOS GYVENIMO NELIEČIAMUMĄ (EŽTK 8 STR.) RIBOJIMAI PANDEMIJOS (COVID – 19) METU	14
2.1. Asmens sekimas (programėlės) pandemijos metu	14
2.2. Vakcinacija	23
3. PANDEMIJOS SĄLYGOTI SAVIRAIŠKOS LAISVĖS RIBOJIMAI SOCIALINIUOSE TINKLUOSE IR ŽINIASKLAIDOJE	30
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	37
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	39
SANTRAUKA (lietuvių kalba)	47
SUMMARY (anglų kalba)	48

IŽANGA

Šiuo metu pasaulyje susiklosčiusi neeilinė situacija daro didelę įtaką ne tik asmens socialiniam gyvenimui, bet ir visai teisei sistemai. COVID – 19¹ virusas ir jo sukelta pandemija lėmė ir atitinkamus žmogaus teisių ribojimus. Šiuo sudėtingu laikotarpiu tampa nebeaišku, ar asmens teisės yra ribojamos pagrįstai ir proporcingai, o gal atitinkami subjektai tam tikrais atvejais piktnaudžiauja šiuo ribojimu.

Šiuo baigiamuoju darbu nagrinėjama tema (Žmogaus teisių ribojimai pandemijos metu) yra ypatingai aktuali ne tik Lietuvos teisės teorijai ir praktikai: autorės manymu, tema yra reikšminga pasauliniu mastu. Šiame magistro darbe nagrinėjama fenomenali situacija – pandemija, kuri, panašu, diktuoja tam tikrą naują elgesio praktiką. Šiai praktikai reikia atitinkamo naujo teisino reguliavimo, kurio iki šiol nebuvo. Iki šiol susidurdavome tik su atskiromis pavienėmis situacijomis, kurios nėra visiškai tapačios nei apimtimi, nei svarba, taigi pandemijos ir teisės santykis yra visiškai naujas.

Rašto darbo tyrimo objektas - žmogaus teisių ir laisvių apsauga per Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos prizmę koronaviruso infekcijos sukeltos sveikatos krizės metu.

Baigiamojo darbo tikslas yra išnagrinėti skirtingas valstybių pasitelktas priemones, kuriomis siekiama apsaugoti žmogaus teises pandemijos metu, įvertinti, ar priemonės, kurių buvo imtasi, yra pateisinamos siekiant apsaugoti visuomenės interesą, viešąją tvarką ir asmens sveikatą o taip pat pasiūlyti, kokią Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką galima būtų pritaikyti analogiškose situacijose. Išskirtinos šiame darbe nagrinėjamos žmogaus teisės ir taikomi jų ribojimai: teisė nukrypti nuo įsipareigojimų nepaprastosios padėties metu, teisė į privataus gyvenimo ir šeimos neliečiamumą bei pateisinami šios teisės ribojimai, saviraiškos laisvė ir jos ribojimai. Išskirtinai daug dėmesio skiriama teisės į privatų gyvenimą ribojimams, nes šiuo metu riba tarp šios teisės teisėto ribojimo, kuris yra proporcingas siekiamam teisėtam tikslui, ir pažeidimo yra pakankamai minimali, ribojimų būtinybė suprantama nevienareikšmiškai.

Magistro darbo uždaviniai:

1. Ištirti, ar Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos 15 straipsnį reikėtų taikyti COVID – 19 pandemijos laikotarpiu.

¹ Daugiau informacijos žr.: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1

2. Išsiaiškinti, kas lėmė Estijos ir Latvijos pasirinkimą nukrypti nuo įsipareigojimų vadovaujantis Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos 15 straipsniu ir apie kokius konkrečius šių teisių ribojimus šalys pranešė Europos Tarybos Generaliniam sekretoriui.

3. Išanalizuoti COVID-19 programėlių paskirtį, naudojimo galimybes ir jų naudojimo principus. Taip pat siekiama išsiaiškinti, ar šių programėlių naudojimas būtų pateisinamas Europos žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos atžvilgiu, pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką.

4. Išsiaiškinti koronaviruso vakcinų ir „vakcinacijos pasų“ galimą santykį su Europos Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencija. Išanalizuoti, kokią įtaką žmogaus teisėms turės Covid-19 vakcinacijos procesas ir įgyvendinta Covid-19 „vakcinacijos pasų“ iniciatyva.

5. Atskleisti, ar saviraiškos laisvė socialinėje medijoje turi būti ribojama siekiant apsaugoti asmenų sveikatą.

Šiame darbe bus naudojami lyginamasis metodas: lyginama Lietuvos ir kitų Europos Tarybos valstybių narių praktika pandemijos metu. Aprašomasis metodas naudojamas aprašant žmogaus teisių situaciją Lietuvoje ir kitose Europos Tarybos valstybėse narėse. Analizuojant žmogaus teisių padėtį Lietuvoje ir kitose Europos Tarybos valstybėse narėse, konkrečiai išskiriant Latviją, Estiją, Rusiją ir Vengriją, naudojamas analizės metodas. Naudojamas istorinis metodas remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, aprašoma, EŽTT praktikos raida.

Tyrimas yra originalus: šiame darbe analizuojama situacija, su kuria iki šiol visuomenė, o ypač teisė niekada nebuvo susidūrusi. Pats pandemijos kontekstas šiam magistro darbui suteikia originalumo.

Lietuvoje apgintų magistro darbų šia tematika nėra. Darbo tematika atlikti moksliniai tyrimai - The Impact of "Vaccine Passports" on Human Rights, Vaida Petkevičienė, Paulius Pakutinskas, Virginijus Bitė „Asmens duomenų tvarkymo iššūkiai COVID-19 pandemijos metu“, Doc. Dr. Dovilės Gailiūtė-Janušonė „Nukrypimai nuo įsipareigojimų pagal Europos žmogaus teisių konvenciją COVID-19 sukeltos pandemijos kontekste.“

Darbe naudoti šie pagrindiniai šaltiniai: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (ir tai svarbiausias baigiamojo darbo šaltinis, nes darbo temos pavadinime nurodoma, jog žmogaus teisių apsauga turi būti analizuojama pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją); doc. Dr. Dovilės Gailiūtės-

Janušonės straipsnis „Nukrypimai nuo įsipareigojimų pagal Europos žmogaus teisių konvenciją COVID-19 sukeltos pandemijos kontekste“, kuriame analizuojama dabartinės sveikatos krizės ir EŽTK 15 straipsnio santykis. Privataus gyvenimo neliečiamumo ribojimų kontekste svarbiausia šie šaltiniai: Pasaulio sveikatos organizacijos gidas „Ethical considerations to guide the use of digital proximity tracking technologies for COVID-19 contact tracing“, taip pat Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros biuletenis „Coronavirus pandemic in the EU – fundamental rights implications: with a focus on contact-tracing apps“, A Terrible Great Idea? COVID-19 ‘Vaccination Passports’ in the Spotlight, taip pat atlyktas tyrimas The Impact of "Vaccine Passports" on Human Rights, Jungtinių Tautų gidas, Human Rights And Access To Covid-19 Vaccines, Europos Komisijos komunikatas „Kova su dezinformacija apie COVID-19. Svarbiausia – tikri faktai“, P. Noorlander. Artificial Intelligence – Intelligent Politics - Challenges and opportunities for media and democracy s. Naudota Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika: *Lawless prieš Airiją* (01.07.1961); *Klass prieš Vokietiją* (06.09.1978); *Vavrička ir kiti prieš Čekiją* (08.04.2021); *Delfi AS prieš Estiją* (10.10.2013) ir kt.

Žmogaus ir visuomenės sveikatos apsauga kaip pagrindas nukrypti nuo įsipareigojimų pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją

Prancūzijos prezidentas Emanuelis Macronas metaforiškai išsireiškė pavadinęs pandemiją karu ('We are at war' – Macron, 2020). Ši metafora iš tiesų atspindi pandemijos laikotarpį, kai visas pasaulis vis dar tebesivienija ir bando susidoroti su COVID – 19 virusu, kad ši „kova“ būtų sėkminga būtina užtikrinti asmens ir visuomenės sveikatos apsaugą, kuri dabar yra prioritetinga. Tokia apsauga sąlygoja žmogaus teisių ir laisvių suvaržymus ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygmeniu, todėl ir šiuo atveju kyla klausimas dėl valstybių priemonių suderinamumo su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – EŽTK; Konvencija) Konvencijoje yra įtvirtintas 15 straipsnis tiesiogiai leidžiantis nukrypti nuo įsipareigojimų nepaprastosios padėties metu ir imtis priemonių, ribojančių žmogaus teises, kurios įprastoje situacijoje nebūtų priimtinos (Europos Žmogaus teisių konvencija, 1950), paradoksalu tai, jog šalių pozicija pandemijos kontekste dėl šios nuostatos išsiskyrė ir tik dešimt Europos Tarybos valstybių deklaravo nukrypimą nuo įsipareigojimų pagal EŽTK 15 straipsnį. Vienos jų Estija ir Latvija (Notifications under Article 15 of..., 2020), tačiau Lietuva šia galimybe nepasinaudojo. Todėl kyla klausimas ar šis Konvencijos 15 straipsnis yra efektyvus, galbūt galime teigti, kad nukrypimas nuo šios normos sąlygoja valstybių piktnaudžiavimą savo galia? Kuo Lietuvos pasirinkimas skiriasi nuo likusių Baltijos šalių pasirinkimo?

Sveikatos apsauga kaip pagrindas apriboti EŽTK įtvirtintas laisves ir teises galimas ir nenukrypstant nuo įsipareigojimų pagal Konvenciją, kadangi Konvencijos 8-11 straipsniuose ir Ketvirtojo protokolo 2 straipsnyje yra įtvirtintos išimtys, kuomet šios teisės ir laisvės gali būti apribojamos – vienas jų sveikatos apsauga (Europos Žmogaus teisių konvencija, 1950). Konvencija taip pat numato, kad kilus karui ar esant kitokiai nepaprastai padėčiai, dėl kurių atsiranda grėsmė tautos gyvavimui, kiekviena Susitarančioji Šalis gali nukrypti nuo įsipareigojimų pagal šią Konvenciją, tačiau tik tiek, kiek tai reikalinga dėl susidariusios padėties, ir jei tokios priemonės neprieštarauja kitiems įsipareigojimams pagal tarptautinę teisę (Europos Žmogaus teisių konvencija, 1950). Europos Žmogaus Teisių teismas (toliau- EŽTT) Konvencijos tekstą įvardino kaip instrumentą įgyvendinantį „viešąją tvarką“ Europoje. EŽTK įtvirtina eilę teisių, kurios gali būti apribojamos pagrįstais tikslais, įskaitant ir visuomenės sveikatą. Užtikrinant tai, kad suvaržymai turėtų būti būtini demokratinėje visuomenėje, šie ribojimai labiau priimtini įprastais laikais. Šiuo atveju Covid -19 krizė nėra įprasti laikai (Lebert, 2020, p. 2). Kyla klausimas ar esant pandemijai užtenka Konvencijoje numatytų ribojimų ar vis dėlto reikėtų

pasinaudoti Konvencijos 15 straipsniu? Mokslininkai neturi vieno atsakymo į šį klausimą – Emilie Hafner-Burton, Laurence R. Helfer ir Christopher J. Fariss apibūdino leidžiančias nukrypti nuostatas kaip „racionalų atsaką į netikrumą, leidžiantį vyriausybėms iš rinkėjų, teismų ir interesų grupių nusipirkti laiko ir kovai su krize laikinai apribojant pilietines ir politines laisves“ (Hafner-Burton et al., 2011, p. 675). G. L. Neuman teigimu, leidžiančios nukrypti nuostatos neprieštarauja žmogaus teisės sampratai, tačiau, priešingai, gali prisidėti prie jų veiksmingos apsaugos (Lebert, 2020, p. 3). Vienas didžiausių Konvencijos 15 straipsnio šalininkų yra A. Green, kuris teigia, jog dabartinė situacija yra arčiausiai „idealios nepaprastosios padėties“ (Greene, 2020). Priešingu atveju kyla rizika, kad išimtinės galios taps norma ir bus nuleista žmogaus teisių apsaugos kartelė. Formalus nepaprastosios padėties paskelbimas ir pranešimas tarptautinei bendruomenei apie priemones, kuriomis nukrypstama nuo tarptautinių įsipareigojimų, gali turėti teigiamą poveikį, siekiant sukontroliuoti suteiktas galias. Kadangi valstybių taikomos priemonės turės atitikti teisėtumo ir proporcingumo principus, formalus pareiškimas užtikrina, kad kitos valstybės ir tarptautinės organizacijos galės kontroliuoti, kaip žmogaus teises ribojančios priemonės yra įgyvendinamos. Be to, svarbus ir nepaprastosios padėties laikinumo aspektas, todėl, formaliai nepaskelbus nepaprastosios padėties, kyla rizika, kad žmogaus teisių ribojimai bus taikomi ilgiau, nei tai būtina, net ir pasikeitus aplinkybėms, ir gali tapti įprasta praktika. Valstybės, formaliai padariusios pareiškimus dėl nepaprastosios padėties paskelbimo, atitinkamai padaro pranešimus ir dėl tokios padėties atšaukimo (Gailiūtė-Janušonė, 2020, p.42). Priešingą nuomonę turi K. Dzehtsiarou jis tvirtina, kad pandemijos atveju Konvencijos 15 straipsnio taikymas nėra ypač naudingas, kadangi žmonėms siunčiama nereikalinga žinia, kad valstybės pradės riboti jų žmogaus teises. Konvencijos 15 straipsniu neleidžiama nukrypti nuo tam tikrų nuostatų, todėl 15 straipsnio leidžiančios nukrypti nuostatos neturės jokios įtakos šioms teisėms. Be kita ko EŽTK 15 straipsnio poveikis bus labai ribotas ir visoms kitoms teisėms. Konvencijos 8–11 straipsniuose įtvirtintas teises leidžiama riboti sveikatos apsaugos pagrindu net ir be jokios nepaprastosios padėties. Tačiau šie apribojimai turi būti teisėti, būtini demokratinėje visuomenėje, apribojimai turi būti proporcingi siekiamam teisėtam tikslui. Konvencijos 15 straipsnis galbūt gali padėti įtvirtinti teisėtumo reikalavimo užtikrinimą ir palengvinti proporcingumo analizės tikrinimą, tačiau praktinis 15 straipsnio poveikis gali būti labai nedidelis (Dzehtsiarou, 2020). M.Scheinin teigia, jog galima pandemijos akivaizdoje reikalauti normalumo principo ir visiškos pagarbos žmogaus teisėms. Šiuo atveju reikėtų teikti pirmenybę tam, ką galima padaryti pagal leistinus apribojimus. Jei COVID-19 metu būtų galimų variantų nepakanka, geriau nukrypti nuo įsipareigojimų pagal Konveciją, nei

nenukrypti. Tačiau M. Scheinin teigimu paskelbus nepaprastą padėtį galima pamatyti, kad didžioji dalis žmogaus teisių lieka nepaliesta. M. Scheinen iš dalies pritaria A. Greenui pranešimas Europos Tarybos Generaliniam sekretoriui apie nepaprastą padėtį gali atspindėti šalies išpareigojimą laikytis teisėtumo ir normalumo. Vis dėlto pažymėtina, kad labiausiai nukentėjusios šalys, tokios kaip Italija ar Ispanija, nepranešė apie jokiais leidžiančias nukrypti nuostatas. (Scheinin, 2020).

Dešimt Europos Tarybos valstybių informavo generalinį sekretorių apie nukrypimą nuo išpareigojimų pagal Konvencijos 15 straipsnį (Notifications under Article 15 of, 2020). Žinoma, ši situacija išskirtinė tuo, jog virusinės infekcijos sukelta pandemija pirmą kartą buvo svarstoma kaip pagrindas nepaprastai padėčiai įvesti. Anksčiau tokie režimai dažniausiai buvo įvedami kilus grėsmei tautos išlikimui dėl ginkluotų konfliktų ar teroristinių išpuolių. (Gailiūtė-Janušonė, 2020, 45 p.). Visi žmogaus teisių ekspertai Jungtinių Tautų ar Europos Tarybos lygmeniu pabrėžė požiūrio pagrįsto žmogaus teisėmis taikymo svarbą reaguojant į ekstremalias situacijas, kurias sukėlė COVID-19. Tačiau nė vienas iš jų tiksliai nenuspėja, kokių priemonių turi imtis valstybės. Priežastys yra skirtingos: ne visos šalys yra vienodai paveiktos COVID-19, ne visos valstybės turi vienodą ekonominį potencialą ir ne visos valstybės turėjo panašią patirtį anksčiau. (Rusi et al., 2020, 168p.), todėl esant dabartinei situacijai šalys, kaip minėta, skirtingais būdais apriboja žmogaus teises. Vis dėlto norint tinkamai pritaikyti Konvencijos 15 straipsnio nuostatas būtina įgyvendinti nurodytas sąlygas:

a) Konvencijos 15 straipsnis gali būti taikomas tik karo ar nepaprastosios padėties atveju, kuris kelia grėsmę tautos išlikimui „išimtinė krizinė situacija ar viešas pavojus, esantis ar neišvengiamas, kuris paveikia visą populiaciją ar visą populiaciją to regiono, kuriam nepaprastosios padėties paskelbimas yra taikomas, ir sukuria grėsmę organizuotam visuomenės, sudarančios valstybę, gyvavimui (Lawless v. Ireland, European Court of Human Rights, 1 July 1961). Nepaprastoji padėtis turi būti reali arba neišvengiama. Tačiau neišvengiamumas neturėtų būti aiškinamas labai siaurai, reikalaujant, kad valstybės turėtų sulaukti katastrofos, kad galėtų taikyti priemones (Ireland v. The United Kingdom European Court of Human Rights, 18 January 1978) Krizė ar pavojus turi būti išskirtiniai, t. y. situacijos, kai įprastomis aplinkybėmis taikomos priemonės ar Konvencijoje numatyti ribojimai, siekiant užtikrinti nacionalinį saugumą, viešąją tvarką, sveikatą, nėra pakankami (Report of the European Commission of Human Rights on „Greek case“, 1970 April 15).

b) Aiškindamas EŽTK 15 straipsnio įtvirtintą „būtinumo dėl susidariusios kritiškos padėties“ sąlygą, EŽTT išskyrė tai, kad EŽTT turi tinkamai atsižvelgti į tokius svarbius

veiksnius kaip teisių, kurioms taikoma nukrypti leidžianti nuostata, pobūdis, aplinkybės, dėl kurių susidarė ekstremali padėtis, ir trukmė. (Brannigan and McBride v. the United Kingdom, European Court of Human Rights, 26 May 1993) Valstybė, norėdama nukrypti nuo savo įsipareigojimų, turi parodyti, jog veiksmai, kurių ji būtų galėjusi imtis vadovaudamasi įprastais įstatymais, atitinkančiais EŽTK reikalavimus, būtų buvę nepakankami grėsmei įveikti. Šis kriterijus dar vadinamas proporcingumo kriterijumi (Gailiūtė-Janušonė, 2020, 36 p.).

c) Priemonės turi atitikti kitus tos valstybės įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę (Europos Žmogaus teisių konvencija, 1950). Ši sąlyga dar vadinama suderinamumo principu (angl. principle of consistency). Jis reikalauja, kad nukrypimas neturi prieštarauti kitiems valstybės sutartiniams įsipareigojimams, pareigoms pagal paprotinę tarptautinę teisę, bendriesiems tarptautinės teisės principams ir jus cogens normoms. (El Zeidy, 2003, 291 p.)

d) Priemonės, kurių buvo imtasi pandemijos metu neapima leidžiančių nukrypti nuostatų dėl teisės į gyvybę, kankinimo draudimo, vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimo. bei) Įvertinus EŽTT ankstesnę praktiką ir priemones asmenys dėl COVID-19 pandemijos metus egzistuojančių sąlygų gali kreiptis į EŽTT dėl asmenų, nukentėjusių nuo COVID-19, valstybių nežmoniško elgesio ar žeminančio elgesio netinkamo gydymo sąlygų. (Rusi et al., 2020, 171p.).

Dar viena Konvencijos 15 straipsnyje įtvirtinta sąlyga tai pranešimas Europos Tarybos Generaliniam Sekretoriui apie nukrypimą nuo įsipareigojimų nepaprastosios padėties metu pagal EŽTK. Pažymėtina, kad pati nuostatos formuluotė „priemonės, kurių ėmėsi“ suponuoja, kad nėra reikalaujama informuoti iš anksto, dar prieš imantis priemonių, kuriomis nukrypstama nuo įsipareigojimų pagal EŽTK. (Report of the European Commission of Human Rights on Greece v. the United Kingdom, 26 September 1958). Byloje Lawless v. Ireland Komisija pažymėjo, kad nėra patvirtintos formos, kuria turi būti pateikiami pranešimai ET generaliniam sekretoriui dėl EŽTK 15 straipsnio taikymo (Lawless v. Ireland, European Court of Human Rights, 1 July 1961). Taigi, nėra numatyto reikalavimo, kad valstybės privalo nurodyti straipsnius, nuo kurių nukrypstama nepaprastosios padėties metu. Nors tikslus laikotarpis, per kurį turi būti pateikiamas formalus pranešimas, nėra nustatytas, Komisija Greece v. United Kingdom byloje pažymėjo, kad formalus pranešimo pateikimas po trijų mėnesių nuo nepaprastosios padėties paskelbimo laikomas nepateisinamu vėlavimu (Commission report of 26 September 1958 Greece v. the United Kingdom). Paprastai prie oficialaus pranešimo yra

pridedamos nacionalinių teisės aktų, pagal kuriuos imamas ribojančių priemonių, kopijos. Komisija pažymėjo, kad jei kopijos nėra pateiktos, reikalavimas nebus įgyvendintas. (Report of the European Commission of Human Rights on „Greek case“, 1970 April 15). Tuo tarpu *Lawless v. Ireland* byloje EŽTT nustatė, kad pranešimo pakanka praėjus dvylikai dienų po priemonių įsigaliojimo. (*Lawless v. Ireland* European Court of Human Rights 1 July 1961). Kalbant apie tokio nukrypimo nuo įsipareigojimų trukmę nepaprastosios padėties atveju Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika rodo, kad „viešoji ekstremali situacija“, kaip apibrėžta 15 straipsnyje, gali tęstis daugelį metų. Valstybėms paliekama plati diskrecijos laisvė spręsti, ar susiklosčiusi situacija yra nepaprastoji padėtis ir kelia grėsmę tautos išlikimui. Kiekvienu atveju valstybė turi vadovautis savo nacionaliniais įstatymais, kurie reglamentuoja, kaip reikia elgtis esant nepaprastajai situacijai, ir nagrinėti konkrečias aplinkybes per EŽTK 15 straipsnio prizmę, kad įsitikintų, ar situacija gali būti laikoma nepaprastąja padėtimi ir valstybėje gali būti įvestas ypatingas teisinis režimas. (Gailiūtė-Janušonė, 2020, 36 p.). Tačiau EŽTT pabrėžė, kad diskrecijos laisvė nėra neribota, nes nacionaliniam vertinimui yra taikoma Europietiška kontrolė (European Court of Human Rights judgment of 20 March 2018 *Mehmet Hasan Altan v. Turkey*). Kaip Teismas nurodė byloje *Airija prieš Jungtinę Karalystę*, dėl savo tiesioginio ir nuolatinio ryšio su neatidėliotinais poreikiais, nacionalinės valdžios institucijos iš principo turi geresnes galimybes nei tarptautinis teisėjas nuspręsti tiek dėl tokios ekstremalios situacijos, tiek dėl leidžiančių nukrypti nuostatų pobūdžio ir taikymo srities (*Ireland v. the United Kingdom*, European Court of Human Rights, 18 January 1978).

EŽTT neturi galimybės vertinti priemonių, kuriomis nukrypstama nuo įsipareigojimų pagal Konvenciją, prieš jas įgyvendinant. Taikytų priemonių būtinumas ir proporcingumas yra vertinamas individualiai kiekvienoje byloje, kurioje peticija buvo pripažinta priimtina. Taigi, jei nebus nė vienos individualios peticijos dėl nepaprastosios padėties metu taikytų ribojančių priemonių arba tokios peticijos bus pripažintos nepriimtinomis, EŽTT neturės galimybės įvertinti valstybėje taikytų priemonių būtinumo, teisėtumo ir tai ar valstybė pasirinktomis priemonėmis siekė teisėto tikslo. Taip pat reikia nepamiršti, kad viena iš priimtumo sąlygų, kreipiantis į EŽTT, reikalauja, kad pareiškėjai išnaudotų vidaus teisinės gynybos priemones. Dažnu atveju procesai EŽTT gali užtrukti ne vienerius metus, o vėliau ir pats bylos nagrinėjimas EŽTT gali užsitęsti. Todėl tikėtina, kad EŽTT turės galimybę pateikti savo poziciją dėl COVID-19 sukeltos pandemijos metu taikytų ribojančių priemonių tik praėjus gana ilgam laiko tarpui. Vis dėlto šiuo atveju tam tikra apimtimi vertinti valstybių veiksmus gali Europos Tarybos Generalinis Sekretorius. PACE rezoliucijoje 2209 (2018) generaliniam sekretoriui rekomenduota prieš leidžiančias

nukrypti nuostatas ir jų metu veikti kaip patariamajai institucijai „patarti bet kuriai valstybei, šios Konvencijos Šaliai, apsvarstyti galimybę nukrypti, ar reikalinga nukrypti nuostata, ir, jei taip, kaip griežtai apriboti jos taikymo sritį“ (PACE Resolution 2209, 2018). Kaip pabrėžė dr. Kushtrimas Istrefi, aktyvesnis Generalinio Sekretoriaus vaidmuo galėtų paskatinti laiku peržiūrėti nukrypti leidžiančių nuostatų režimus, kurie, jei kiltų problemų, galėtų būti pateikti PACE ar Europos Tarybos Ministrų Komitetui. (Istrefi, 2019) COVID-19 leidžiančios nukrypti nuostatos yra pirmosios leidžiančios nukrypti nuostatos, priėmus Rezoliuciją 2209. Generalinio sekretoriaus reakcija į šias leidžiančias nukrypti nuostatas padės suprasti, ar 2209 Rezoliucija suteikė jam teisę veikti kaip papildomam leidžiančių nukrypti nuostatų priežiūros institutui ir kaip jis siekia įgyvendinti šią funkciją (Istrefi, 2020). 2020 m. balandžio 7 d. Generalinis Sekretorius išleido priemonių rinkinį visoms valstybėms narėms, kaip gerbti žmogaus teises, demokratiją ir teisinę valstybę COVID-19 metu (Respecting democracy, rule of law..., 2020), toks Generalinio Sekretoriaus veiksmas rodo, jog jis imasi iniciatyvos norėdams užtikrinti žmogaus teisių stabilumą tarp Europos Tarybos valstybių. Autorė pritaria, jog COVID-19 situacija atitinka visas sąlygas būtinas nukrypimui nuo įsipareigojimų nepaprastosios padėties metu. Vis dėlto toks nukrypimas yra pavojingas, kadangi nors ir ribotam laikotarpiui, tačiau valstybės gali piktnaudžiauti pasirinktais suvaržymais, o kaip minėta EŽTK negali vertinti priemonių kuriomis nukrypstama nuo įsipareigojimų anksčiau nei jos įgyvendinimos. Nors Generalinis Sekretorius turi teisę papildomam veikimu, gali būti, kad ši jo teisė liks nepilnai įgyvendinta, kadangi panašios praktikos Generalinis Sekretorius dar neturėjo, o tokios fenomenalios situacijos akivaizdoje gali būti sunku efektyviai įgyvendinti šį naująjį Generalinio Sekretoriaus priežiūros institutą.

Verta išskirti konkrečius nukrypimo nuo įsipareigojimų atvejus pagal EŽTK tam, kad būtų galima suprasti, kas lėmė vienokį ar kitokį valstybės pasirinkimą. Šiuo atžvilgiu analizuojant Baltijos šalis Lietuva vienintelė iš jų nenukrypusi nuo įsipareigojimų pagal EŽTK. Šį pasirinkimą greičiausiai lėmė tai, kad pasirinktas požiūris galėjo priklausyti nuo to, kad pačioje šalyje pagal nacionalinius įstatymus nebuvo paskelbta oficiali nepaprastoji padėtis, taip pat ir tai, kad Lietuvos 1992 m. Konstitucija yra parengta po EŽTK ir kad pagal konstitucinę teisę sveikata laikoma viena iš svarbiausių vertybių Konstitucijoje yra įtvirtintas teisėtas tikslas apriboti atitinkamas teises (pvz., judėjimo laisvę) (Daigylte et al., 2020). Vis dėlto V. Milašiūtė teigia, kad nėra aiškios paralelės tarp nacionalinės ir tarptautinės teisės - pagal nacionalinę teisę nepaprastoji padėtis reiškia vieną, o pagal EŽTK atsižvelgiant į Konvencijos terminus ir tekstą – visai ką kitą. Mūsų ekstremalioji situacija gali būti suvokiama kaip nepaprastoji padėtis EŽTK prasme. (Konferencija „COVID-19

pandemijos teisiniai iššūkiai..., 2020) Atkreiptinas dėmesys, kad valstybės pagal nacionalinę teisę taiko skirtingus teisinius režimus, taigi, nėra bendros pozicijos dėl nepaprastosios padėties įvedimo nacionaliniu ar regioniniu lygiu. Dalis valstybių (pavyzdžiui, Bulgarija, Čekija, Portugalija, Slovakija ir kt.), nors ir paskelbė nepaprastą padėtį, tačiau nesirėmė EŽTK 15 straipsniu ir apie situaciją formaliai neinformavo ET generalinio sekretoriaus, o kitos valstybės įvedė kito pobūdžio teisinius režimus (pavyzdžiui, Lietuvoje paskelbta ekstremalioji padėtis, vėliau įvestas karantinas, Ispanijoje – pavojinga situacija (angl. State of alarm), Lenkijoje – epideminė situacija (angl. State of epidemic), Liuksemburge – krizinė situacija (angl. State of Crisis), Maltoje ir Prancūzijoje – visuotinė nepaprastoji sveikatos padėtis (angl. Public health emergency), Vokietijoje – nacionalinės svarbos epidemijos protrūkis (angl. epidemic outbreak of national importance) arba apskritai neįvedė išskirtinio režimo, o remdamosi nacionaliniais teisės aktais taikė ribojančias priemones (pavyzdžiui, Airija, Danija, Kroatija). Visoje Europos Sąjungoje išsiskyrė Švedijos pozicija, joje nebuvo taikomos net ir ribojančios priemonės, tik numatytos rekomendacijos. (European Parliament. States of emergency..., 2020).

Atkreiptinas dėmesys į terminologijos, vartojamos įvairiose šalyse, skirtumus, todėl vertinant situaciją reikia analizuoti ne tik patį teisinio režimo pavadinimą, bet ir taikomą jo turinį (Gailiūtė-Janušonė, 2020, 44 p.). Kaip teigia prof. Dr. V. Milašiūtė, esminis klausimas yra tie apribojimai, kurie būtų taikomi pagal Konvencijos 15 straipsnį būtų proporcingi tiems tikslams, kurių siekia valstybė įvesdama nepaprastą padėtį. Kitas klausimas ar to reikia? Ką reiškia EŽTK 15 straipsnis: valstybė pasako, kad ji mano, jog leis riboti teises labiau, nei dabar yra leidžiama pagal Konvenciją, reiškia, kad ji ne visa apimtimi garantuos Konvenciją, o siauresne. Ar reikia, kad EŽTK numatytos teisės būtų ribojamos labiau nei dabar? Konvencijos teises ir galima suvaržyti ir nesivadovaujant 15 straipsniu., EŽTK numato kokiomis sąlygomis, kokių tikslų siekiant galima riboti tam tikras žmogaus teises išskyrus absoliučias, kol užtenka tokių ribojimų, galbūt, ir nereikia skelbti nepaprastosios padėties (Konferencija „COVID-19 pandemijos teisiniai iššūkiai..., 2020). Iš Europos Tarybos valstybių narių pasirinktų teisinių režimų matyti, kad nacionalinės teisės doktrinoje lyginant su tarptautinės teisės doktrina nepaprastoji padėtis suprantama skirtingai, tokį pasirinkimą gali lemti ir šalies socialinis, kultūrinis ir teisinis istorinis kontekstas. Likusios Baltijos šalys, t.y. Latvija ir Estija pranešė Europos tarybos Generaliniam sekretoriui, jog nukrypsta nuo įsipareigojimų pagal Konvenciją. Dėl COVID-19 epidemijos Estijos vyriausybė (Vabariigi Valitsus), nepasitarusi su parlamentu (Riigikogu), 2020 m kovo 12 d. įsakymu Nr. 76 paskelbė nepaprastą padėtį, šis įsakymas apibrėžia epidemiją kaip „ekstremalią situaciją“. Tai yra pirmas kartas šiuolaikinėje

istorijoje, kai paskelbta nepaprastoji padėtis Estijoje. 2020 m kovo 20 d. Užsienio reikalų ministerija informavo Europos Tarybą apie Estijos leidžiančią nukrypti nuostatą pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 15 straipsnį. 2020 m. Estija taip pat nukrypo nuo įsipareigojimų pagal Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 4 straipsnį (Maruste, 2020). Šis poelgis – nukrypimas nuo įsipareigojimų pagal Konvenciją sukėlė daug diskusijų Estijoje. Europos Parlamento narys Urmasas Paetas teigė, kad Estijai nereikia pranešti Europos Tarybai apie būtinybę imtis neproporcingų priemonių, nes visiškai atskira nuostata žmogaus teisių konvencijoje reglamentuoja susirinkimų laisvę. U. Paetas ragindamas užsienio reikalų ministrą atsiimti pranešimą, aiškino, kad remtis 15 straipsniu reikia tik tada, kai valstybė narė planuoja imtis veiksmų, kurie nėra aprašyti konvencijoje. Estijos vyriausybės žingsnis sukėlė susirūpinimą keliančią situaciją, nes tai sukuria pavojingą precedentą, kurį būtų galima panaudoti tarsi pagrįsti pagrindinių teisių ribojimą. Tuo tarpu Užsienio reikalų ministras U. Reinsalu tvirtino, kad Užsienio reikalų ministerijos teisininkai mano, kad būtų teisinga informuoti Europos Tarybą, jog gali būti imamasi priemonių apriboti konvencijos garantuojamas teises. Reinsalu teigė, kad faktas yra tas, kad nepaprastosios padėties metu mes jau atlikome šiuos veiksmus. Estijos Respublikos nuomone, šie veiksmai yra teisėti, tačiau galutinį vertinimą atliks Europos žmogaus teisių teismas. Pavyzdžiui, Estijoje yra apribota susirinkimų laisvė.. Tai yra apribojimas žmogaus teisių konvencijos prasme, todėl logiška ir tikslinga, kad apie tai būtų informuota Europos Taryba (Reinsalu: Rights guaranteed by the..., 2020) Pagaliau pats prieštaraujantis sprendimas yra Latvijos sprendimas paskelbti leidžiančias nukrypti nuostatas pagal EŽTK 15 straipsnį ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 4 straipsnį. Pasak Latvijos atstovo prie Tarptautinių Žmogaus Teisių Organizacijos biuro, tai buvo būtina, nes Vyriausybės sprendime nenumatytas individualus žmogaus teisių apribojimų vertinimas kai kuriose situacijose, pavyzdžiui, teisė į pagarbą asmeniniam ir šeimos gyvenimui, laisvė teisę į švietimą ir judėjimo laisvę. Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad sveikatos apsaugai galima apriboti šias teises; ir, remiantis teismų praktika, netgi bendri draudimai, tokie kaip bendras demonstracijų draudimas, gali būti pateisinami. Kita vertus, galima sutikti, kad tarptautinis pranešimas apie ekstremalią situaciją gali atspindėti šalies įsipareigojimą laikytis teisėtumo ir normalumo. Ar taip yra Latvijos atveju, galima bus spręsti pagal tolimesnius šalies veiksmus. Kol kas tai laikytina atsargumo ženklu. (Dimitrovs, 2020). Kalbant apie valstybes, kurios pasinaudojos EŽTK 15 str. Nenuostabu, kad dauguma valstybių nukrypo nuo tų pačių žmogaus teisių, t.y. susirinkimų, asociacijų ir judėjimo laisvės (Istrefi, 2020). Latvija nukrypo nuo 8 č straipsnio, 11 straipsnio EŽTK, taip pat nuo pirmojo protokolo 2 straipsnio ir 4 protokolo 2 straipsnio (Notifications under Article 15

of..., 2020). Tuo tarpu Estija išskyrė daugiau nuostatų pagal kurias nukrypsta nuo įsipareigojimų: 5 str., 6 str., 8 str., 11 str., taip pat nuo pirmojo protokolo 1 ir 2 str. Bei ketvirtojo protokolo 2 str. (Notifications under Article 15 of..., 2020). Mokslininkai nuolat kritikavo tai, kad teisė į teisingą teismą nebuvo įtraukta į neleidžiančių nukrypti nuostatų sąrašą. Jungtinių Tautų žmogaus teisių komitetas taip pat pažymėjo, kad „teisėtumo ir teisinės valstybės principai reikalauja, kad nepaprastosios padėties metu būtų laikomasi pagrindinių teisingo teismo reikalavimų“, ir neranda pagrindo nukrypti nuo teisės į teisingą teismą principų. Atsižvelgiant į teisingo teismo svarbą ir manant, kad kitos valstybės nemanė, jog į teisingą bylos nagrinėjimą reikia įtraukti į savo išimčių sąrašą, Estijos žingsnis įtraukti jį kelia rimtų klausimų (Istrefi, 2020). Pritartina tokiai mokslininkų nuomonei, kadangi teisės į teisingą teismą suvaržymas gali lemti rimtas pasekmes nacionalinio teismo aspektu, ko pasekoje gali būti net apsunkinta galimybė kreiptis į patį EŽTT.

Teigtina, kad galima beveik neabejoti, jog situacija susiklosčiusi dėl COVID-19 Europos Žmogaus Teisių Teismo bus pripažinta nepaprastąja padėtimi pagal Europos Žmogaus Teisių Konvenciją, kadangi pandemija bent teoriškai turėtų atitikti visas numatytas sąlygas būtinas norint paskelbti nukrypimą nuo įsipareigojimų nepaprastosios padėties metu. Vis dėl to klausimas ar valstybės turėtų vadovautis Konvencija ir nukrypti nuo įsipareigojimų lieka atviras. Šiuo metu žmogaus teisės yra pakankamai stipriai suvaržytos, vis tik vienu pagrindinių tikslų išlieka tai, jog šie apribojimai netaptų politiniu galios piktnaudžiavimo įrankiu – netaptų neproporcingi ir pateisinami ilgesniam laikui nei būtina. Šio tikslo įgyvendinimą būtina turi atidžiai stebėti Europos Tarybos Generalinis Sekretorius. Galų gale valstybių sprendimas nukrypti nuo įsipareigojimų yra jų pačių vertinimo dalykas. Latvija ir Estija pasinaudojo šia galimybe, Lietuva ne. Taigi Lietuva šiuo atveju gali vadovautis Konvencijoje įtvirtintais ribojimais, o Estijos ir Latvijos atveju teisių suvaržymo ir legitimumo pobūdis priklauso nuo kokių teisių šios valstybės pasirinko nukrypti vadovaujantis EŽTK ir kokias pasekmes šie skirtingi pasirinkimai sąlygos.

Teisės į asmens privatų ir šeimos gyvenimo neliečiamumą (EŽTK 8 str.) ribojimai pandemijos (Covid – 19) metu.

Asmens sekimas (programėlės) pandemijos metu.

Norėdamos nustatyti virusu užsikrėtusių asmenų skaičių valstybės pasitelkė atitinkamas priemones, pagrindinės jų – kontaktą su koronavirusu užsikrėtusiu asmeniu turėjusių asmenų fiksavimas ir sekimas. Pasitelkiant šiuolaikines technologijas daugelyje Europos Tarybos valstybių buvo sukurtos atankamos mobiliosios programėlės padedančios nustatyti užsikrėtusius asmenis (Contact Tracing Apps, Council of Europe). Vis dėlto tokio pobūdžio programėlių naudojimas sukelia nemažai klausimų kaip tokiu atveju užtikrinti asmens teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, ar įsikišimas nukreiptas į asmens duomenis nebus neproporcingai per didelis atsižvelgiant į viešąjį interesą ir visuomenės sveikatą? Nerimą kelia ir tai ar šių programėlių pagalba gauti duomenys nebus panaudoti kitiems tikslams nei numatyta ir ar masinis žmonių sekimas ir stebėjimas neužsities ilgiau nei būtina ir taps normaliu reiškiniu, kurį pateisina valstybės.

Sergančių asmenų kontaktų atsekimas yra svarbus infekcinių ligų kontrolės veiksnys. Skaitmeninis sekimas, ypač jei jis plačiai naudojamas, gali būti veiksmingesnis nei tradiciniai kontaktų paieškos metodai. Tačiau kartu kyla ir susirūpinimas dėl masinio stebėjimo naudojant koronaviruso programas pasekmių, ypač dėl to, ar koronaviruso pandemijai sukurta stebėjimo infrastruktūra bus sunaikinta, kai grėsmė praeis. (Petkevičienė, V. et al., 2020, 337 p.) Kai kurie šį požiūrį į COVID-19 per technologijų prizmę vadina „skaitmeniniu visuomenės sveikatos eksperimentu“. Kiti įspėja, kad kontaktų sekimo programos suteikia klaidingą saugumo jausmą, jog mobilieji telefonai ir jų jutikliai gali nustatyti koronaviruso poveikį. Daugelis ekspertų sutinka, kad programos turėtų papildyti kitas priemones, pavyzdžiui, nustatytus epidemiologinius kontaktų atsekimo metodus, kad būtų užkirstas kelias viruso perdavimui (Coronavirus pandemic in the EU..., 2020). Oksfordo universiteto mokslininkų atliktas tyrimas parodė, jog norint, kad mobilioji programėlė būtų efektyvi, ją turėtų įsidiegti ir naudoti apie 60 % populiacijos. (Digital contact tracing can slow..., 2020). Pasaulio Sveikatos Organizacija (toliau – PSO) išskyrė pagrindinius principus, kuriais vadovaujantis įvairūs subjektai žinotų kaip etiška ir tinkamai naudoti skaitmeninio artumo stebėjimo technologijas sprendžiant COVID-19: (Ethical considerations to guide..., 2020). Analogiškus pagrindinius principus norint užtikrinti duomenų apsaugą naudojant Covid-19 programėles išskyrė ir Europos Duomenų apsaugos tarnyba bei Europos Komisija: savanoriškas įsidiegimas; išankstinis programėlės vertinimas, privatumo politikos planavimas; nurodytas programėlės tikslas ir teisinis

pagrindas; skaidrumas; duomenų mažinimas ir tikslumas; technologinis kontaktų aptikimo tikslumas; anonimizuoti arba pseudonomizuoti duomenys; apsauga nuo kibernetinių atakų; nenaudojami vietos duomenys; reguliari nepriklausoma priežiūra; sąveika; deaktivavimas ir programėlės ištrynimasis po pandemijos; atskaitomybė ir atsakomybė (Coronavirus pandemic in the EU..., 2020).

Europos Tarybos internetinėje svetainėje pagal mobiliųjų programėlių funkcijas išskiriami septyni jų tipai: 1) kontaktų sekimo, 2) įspėjančiosios 3) programėlės atliekančios tik informavimo funkcija, 4) medicininės ataskaitos, 5) diagnozės nustatymo, 6) privalomojo karantino vykdymo, 7) ne Covid-19 specifikacijos mobiliosios programėlės (Council of Europe). Skirtingas programėlių pobūdis lemia skirtingus teisės į privatų asmens gyvenimą intervencijos lygmenis, nuo to priklauso kiek ir kokie asmens duomenys bus atskleisti. Europos Komisijos komunikate Duomenų apsaugos gairės dėl kovai su COVID-19 pandemija naudojamų programėlių išskiriami trys intervencijos lygmenys priklausomai nuo mobiliosios programėlės atliekamų funkcijų:

1) programėlės atliekančios tik informavimo funkcija; jeigu programėlė turi tik šią funkciją, nereikės tvarkyti jokių duomenų apie asmenų sveikatą. Programėlė jiems teiks tik informaciją. Siekiant laikytis šio reikalavimo, galiniuose įrenginiuose gali būti tvarkoma tik ta saugoma ir prieinama informacija, kuri reikalinga informavimo tikslais.

2) Simptomų patikrinimo ir nuotolinės medicinos funkcijos; jeigu programėlė turi vieną iš šių funkcijų arba jas abi, joje bus tvarkomi asmens sveikatos duomenys. Todėl sveikatos priežiūros institucijoms taikytinuose pagrindiniuose teisės aktuose turėtų būti nurodytas duomenų, kurie gali būti tvarkomi, sąrašas. Be to, sveikatos priežiūros institucijoms gali prireikti asmenų, pasinaudojusių simptomų patikrinimo funkcija ir įkėlusiu rezultatus, telefono numerių. Galiniuose įrenginiuose saugoma ir prieinama informacija gali būti tvarkoma tik tiek, kiek tai būtina, kad programėlė atliktų savo paskirtį ir veiktų.

3) sąlytį turėjusių asmenų išaiškinimo ir įspėjimo funkcijos - dauguma COVID-19 infekcijų perduodamos lašeliniu būdu per mažą atstumą. Siekiant nutraukti infekcijos grandinę, labai svarbu kuo greičiau nustatyti asmenis, kurie buvo arti užkrėstojo. Artumo nustatymas priklauso nuo kontaktavimo atstumo ir trukmės ir turėtų būti nustatomas įvertinus epidemiologinius aspektus. Tam gali prireikti artumo duomenų. (Europos Komisijos komunikatas. Duomenų apsaugos..., 2020)

Kontaktų paieškos programos, skirtos greitai aptikti potencialiai užkrėstus asmenis, kad būtų galima kontroliuoti ir sustabdyti infekcijas. Šios programos daugelyje valstybių narių kėlė susirūpinimą dėl informacinio privatumo. Pavyzdžiui, Nyderlandų duomenų apsaugos tarnyba (DAI) labai kritikavo pirmąją Sveikatos, gerovės ir sporto ministerijos iniciatyvą sukurti tokią programą, suabejojus jos būtinumu, jos naudojimo teisiniu pagrindu ir mastu. (Van Zeben ir kt., 2020, 837 p.). Europos Komisija gairėse nurodė, kad kovai su koronavirusu naudojamos priemonės turi atitikti Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją bei Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. Jei tokios priemonės įvedamos, valstybė narė privalo nustatyti tinkamas apsaugos priemones, įskaitant galimybę asmeniui kreiptis į teismą dėl tokio duomenų tvarkymo. (Guidelines 03/2020 on the processing..., 2020). Teisė į prieigą prie informacijos apie asmens sveikatą patenka į privataus ir šeimos gyvenimo sritį, kaip apibrėžta 8 straipsnyje (K. H. and others v. Slovakia, European Court of Human Rights, 24 August 2011). Valstybė gali turėti pozityvųjį įsipareigojimą, susijusi su pagarba asmeniniam ar šeimos gyvenimui, kuris reikalauja, kad valstybė laiku pateiktų esminę informaciją apie atitinkamą riziką asmens sveikatai (Guerra and others v. Italy, European Court of Human Rights, 19 February 1998). Vienas iš svarbiausių kontaktų atsekimo programėlių niuansų yra tas, jog jos yra parsisiunčiamos savanoriškai, t.y. tam tikra prasme asmuo sutinka ir pasirenka atitinkamą įsikišimą į jo privatų gyvenimą. Pažymėtina, kad EŽTT teisę į „pasirenkamąjį privatumą“ (angl. decisional privacy) aiškino kaip įpareigojimą vyriausybei taip pat ginti asmenis horizontaliųjų santykių lygmeniu. Tai rodo, aktyvų įsipareigojimą užtikrinti, kad korporacijos naudodamosi dideliu kiekiu asmens duomenų būtų kruopščiai tikrinamos ir būtų reglamentuojami jų veiksmai. Tai galima būti įgyvendinti priimant specialius teisės aktus. Teismo sprendimo dėl asmens privatumo apsaugos teisinis pagrindas reiškia, kad iki šiol buvo apeinamos platesnės teisėkūros diskusijos tokiais klausimais kaip pateisinami pažeidimai, teisių gynimo būdai ir apsauga (Van Zeben ir kt., 2020, 840 p.). Teismas taip pat savo praktikoje yra įvardinęs keletą apsaugos priemonių, tokių kaip renkamos informacijos kategorijų nurodymas, duomenų tvarkymo apribojimas konkrečiomis aplinkybėmis, maksimalūs duomenų saugojimo laikotarpiai ir duomenų subjektų tikrinimo procedūra. Kalbant apie maksimalius saugojimo laikotarpius, EŽTT nurodė, kad vertinant proporcingą laikotarpį, reikia atsižvelgti į asmens duomenų pobūdį (Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden, European Court of Human Rights, 6 June 2006). Tačiau toks duomenų naudojimas vis tiek gali kelti grėsmę pagrindinėms žmogaus teisėms ir laisvėms COVID-19 pandemijos metu ir po jos. Stebėjimas gali greitai peržengti neryškią ribą tarp ligos ir

gyventojų priežiūros. Taigi reikia įstatymų, politikos ir priežiūros mechanizmų, kurie griežtai apribotų skaitmeninio artumo stebėjimo technologijų naudojimą ir bet kokius tyrimus, kuriuose naudojami tokių technologijų sugeneruoti duomenys. Naudodamosi savo produktais, paslaugomis ar platformomis, kai kurios privačios įmonės surenka tiek duomenų, kiek surenka vyriausybės. Tokios įmonės gali kurti ar net dalintis su vyriausybėmis savo artumo stebėjimo programomis ir kai kuriais atvejais joms tenka atsakomybė rinkti ir analizuoti tokiu būdu surinktus duomenis. Taip pat nerimaujama, kad privačios įmonės gali visam laikui integruoti savo komercinius produktus, paslaugas į visuomenės sveikatos infrastruktūrą (Ethical considerations to guide..., 2020). Šiai nuomonei pritaria ir Andrej Zwitter bei Oskar J. Gstrein, jie teigia, jog nepaisant to, kad ir koks perspektyvus būtų šių naujų technologijų naudojimas, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad jų naudojimas yra susijęs su skaitmeniniu pėdsaku, kuris turi įtakos duomenų apsaugai ir privatumui visame pasaulyje. Taip pat, politikai gali pasinaudoti esama padėtimi, kad pateisintų įkyresnį duomenų naudojimą ateityje ir laikams po pandemijos pabaigos (Zwitter et al., 2020, 2 p.). Autoriai, mano, jog naudingiausia būtų sumažinti asmens sveikatos duomenų naudojimo riziką sukuriant specialią teisinę sistemą, reglamentuojančią duomenų naudojimo, rinkimo, analizės, saugojimo ir dalijimosi jais tikslus, taip pat „neapdorotų“ duomenų ištrynimą. Jei nėra tokių aiškių ir demokratiškai įteisintų normų, galima orientuotis tik į tokias pagrindinių teisių nuostatas kaip EŽTK 8 straipsnio 2 dalis, kuri mums primena, kad bet koks teisių pažeidimas, pavyzdžiui, teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą suvaržymas, turi būti įtvirtintas įstatymu, turi būti būtinas demokratinėje visuomenėje, juo turi būti siekiama teisėto tikslo. (Zwitter et al., 2020, 5 p.). EŽTT savo praktikoje taip pat pažymėjo, kad pagarba sveikatos duomenų konfidencialumui yra esminis visų Konvencijos Susitariančiųjų Šalių teisinės sistemos principas. Itin svarbu gerbti ne tik paciento privatumą, bet ir išsaugoti jo pasitikėjimą medicinos profesija ir sveikatos priežiūros paslaugomis apskritai. Be tokios apsaugos asmenys, kuriems reikia medicininės pagalbos gali susilaikyti ir neatskleisti asmeninio ir intymaus pobūdžio informacijos, kuri gali būti reikalinga norint gauti tinkamą gydymą, ir netgi kreiptis tokios pagalbos. Tokiu būdu jie gali pakenkti savo sveikatai, o užkrečiamųjų ligų atveju - ir visuomenės sveikatai. Todėl vidaus įstatymai turi numatyti tinkamas apsaugos priemones, kad būtų išvengta bet kokio asmens sveikatos duomenų perdavimo ar atskleidimo, kuris gali būti nesuderinamas su Konvencijos 8 straipsnio garantijomis (Z v. Finland, European Court of Human Rights, 25 February, 1997). EŽTT yra nustatęs, kad asmens sveikatos duomenų rinkimas ir saugojimas labai ilgą laiką, taip pat tokių duomenų atskleidimas ir naudojimas tikslams, nesusijusiems su pirminėmis jų rinkimo priežastimis, buvo

neproporcingas kišimasis į asmens privatų gyvenimą. (Surikov prieš Ukrainą, European Court of Human Rights, 26 January 2017) PSO savo rekomendacijose įtvirtino principą, kuris nurodo, kad asmeniui, kuris naudojasi skaitmeninio artumo stebėjimo programa, ir kuriam nustatyta COVID-19 virusinė infekcija, programa neturėtų būti naudojama to asmens judėjimui stebėti jam jau esant užsikrėtus ir jo sveikimo laikotarpiu (Ethical considerations to guide..., 2020). Vis dėlto, kai kurie mokslininkai turi idėjų kokių būdu asmens stebėjimas atitiktų EŽTT praktiką. Hannah van Kolfshoeten ir Anniek de Ruijter teigimu, EŽTT praktika suponuoja tam tikras išvalgas apie proporcingą asmenų sekimą sveikatos krizės atveju. Tai svarbu ypač tada, kai informacija apie sveikatą gali tapti pagalbiniu įrankiu žmonių reintegracijai į įprastą gyvenimo ritmą po COVID-19 pandemijos ir prevencijai nuo dar vienos koronaviruso sukeltos pandemijos bangos. Esminis skirtumas tarp EŽTT praktikos saugumo srityje ir kontaktų atsekimo yra tas, kad asmenų identifikavimas nacionalinio saugumo kontekste trunka ilgą laiko tarpą, atsižvelgiant į tai, kad koronavirusas plinta labai sparčiai, o (potencialiai) infekuoti asmenys per trumpą laiką gali sukelti didelį pavojų kito asmens gyvybei. Vis dėlto toks asmenų sekimas suponuoja tai kad atsekant kontaktus visuomenės interesai nusveria asmenines teises. Kitą vertus, kontaktų sekimo sistema apdorojami sveikatos duomenys, kurie yra jautresni ir jiems yra taikoma papildoma teisinė apsauga (van Kolfshoeten et al., 2020, 486 p.). Pirmame savo sprendime dėl slapto sekimo, *Klass ir kt. Prieš Vokietiją*, EŽTT nurodė, kad dabartiniiais laikais demokratinėms visuomenėms pavojų kelia labai sudėtingos šnipinėjimo formos ir terorizmas, todėl valstybei reikia veiksmingai kovoti su tokiais grėsmėmis vykdant slapta jos jurisdikcijoje veikiančių perversmą kurstančių subjektų stebėjimą. EŽTT turi sutikti, kad kai kurių teisės aktų, suteikiančių slapto elektroninio pašto ir telekomunikacijų priežiūros įgaliojimus, egzistavimas išskirtinėmis sąlygomis yra būtinas demokratinėje visuomenėje nacionalinio saugumo sumetimais ir (arba) siekiant išvengti netvarkos ar kitokios tvarkos. Slapti piliečių stebėjimo įgaliojimai pagal EŽTK yra toleruoti tik tiek, kiek tai būtina demokratinėms institucijoms apsaugoti (*Klass v. Germany*, European Court of Human Rights, 6 September 1978). EŽTT išaiškino „griežto būtinumo“ sąvoką. Taigi slapto stebėjimo priemonė apskritai turi būti griežtai reikalinga demokratinėms institucijoms apsaugoti. Priešingu atveju valdžios institucijos imsis „piktnaudžiavimo“. Vyriausybės, įgyvendinančios kontaktų paieškos priemonės, turėtų užtikrinti laikiną priemonių pobūdį, kad jos būtų proporcingos tikslui pasiekti. (*Dalea v. France*, European Court of Human Rights, 2 February 2010). Iš tiesų autorės manymų, suderinti sveikatos apsaugos užtikrinimą ir pateisinamas sekimo priemonės yra gan sudėtingas uždavinys. Kad ir kaip bebūtų, teigtina, jog tokiu atveju yra būtinas teisinis

reglamentavimas. Europos Sąjungos valstybių duomenų apsaugos teisinius aspektus reguliuoja Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (toliau – BDAR), tačiau šis reglamentas neapima visų Europos Tarybos valstybių narių, todėl likusioms valstybėms konkretus teisinis reguliavimas yra ypatingai reikalingas, taip pat Europos Tarybos Konvencija dėl asmenų apsaugos automatiškai tvarkant asmens duomenis, dar žinoma kaip 108 Konvencija (toliau – 108 Konvencija) pagrindiniuose duomenų apsaugos principuose nurodo, kad valstybė narė imasi būtinų priemonių, kurias įgyvendintų savo šalies nacionaliniuose įstatymuose, norint užtikrinti pagrindinius šioje Konvencijoje nurodytus duomenų apsaugos principus. Taip pat Konvencija 108 numato, kad asmens duomenys, (...) susiję su sveikata (...), negali būti tvarkomi automatiškai, nebent vidaus įstatymai numato tinkamas apsaugos priemones. (Convention for the Protection of..., 1981). BDAR taip įtvirtinta, kad nukrypti nuo draudimo tvarkyti neskelbtinų kategorijų asmens duomenis turėtų būti leidžiama ir tais atvejais, kai tai numatoma Sąjungos ar valstybėje narėje teisėje ir laikantis tinkamų apsaugos priemonių, kad būtų apsaugoti asmens duomenys ir kitos pagrindinės teisės, kai tai pateisinama viešuoju interesu (...) tvarkant asmens duomenis (...) sveikatos saugumo, stebėsenos ir išpėjimo tikslais, užtikrinant užkrečiamųjų ligų ir kitų rimtų grėsmių sveikatai prevenciją ar kontrolę (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, 2016). Šiuo atveju iš Europos Tarybos Konvencijos matyti, jog nacionalinis teisės aktų priėmimas dėl duomenų apsaugos yra skatintinas, taip pat ir BDAR numato galimybę įtvirtinti neskelbtinų duomenų tvarkymą išimtiniais atvejais ir nacionalinėje teisėje, todėl darytina išvada, kad duomenų apsaugos reglamentavimas nacionalinėje teisėje vadovaujantis minėta 108 Konvencija ir/ar BDAR užtikrins tinkamą duomenų apsaugą nustatant papildomus teisinius saugiklius konkrečioje teisinėje sistemoje. Taip pat EŽTT praktika suponuoja, kad siekiant pateisinti programėlių naudojimą, toks įsikišimas į EŽTK 8 straipsnį per asmens duomenų prizmę turi būti įtvirtintas įstatymu. Programėlių naudojimas, ypatingai atliekančių atitinkamą sekimo funkciją, pandemijos akivaizdoje išryškina gan seną ir opią teisinės sistemos problemą, jog teisė dažnai atsilieka nuo realybės ir negeba “pasivyti” socialinių pokyčių. Reikia pažymėti, kad Lietuva nėra priėmusi tokio specialaus įstatymo, todėl tikslinga, giliau ištyrus praktines ir mokslines problemas, įsivertinti tokio papildomo teisinio reguliavimo poreikį (Petkevičienė, V. et al., 2020, 336 p.). Nors Lietuvoje yra pradėtas rengti tokio pobūdžio įstatymas, nustatantis, kad siekiant užtikrinti visuomenės saugumą ir asmenų sveikatą bei gyvybę valstybės lygio ekstremaliosios situacijos ar teritorijų karantino metu, viešųjų ryšių tinklų ir (arba) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų teikėjai neatlygintinai teikia vietos nustatymo duomenis Vyriausybės įgaliotai institucijai, kai reikia stebėti ir nustatyti asmenų, kurių judėjimas yra

apribotas arba kurie gali patekti į tam tikrą nesaugią teritoriją, buvimo vietą ar jų judėjimą arba juos perspėti, o kitų priemonių naudojimas negalimas ar netikslingas. Teisės akte, kuriuo skelbiama valstybės lygio ekstremalioji situacija ar teritorijų karantinas, ar Vyriausybės nutarimu nurodoma, kokius šio Įstatymo 1 priede nurodytų kategorijų vietos nustatymo duomenis viešųjų ryšių tinklų ir (arba) viešųjų elektroninių ryšių paslaugų teikėjai turi teikti įgaliotai valstybės institucijai (duomenų valdytojui). Tokie duomenys teikiami nedelsiant, kai tik raštu arba elektroninėmis priemonėmis gaunama motyvuota užklausa. (...) Vietos nustatymo duomenų teikimas nutraukiamas, o gauti ir tvarkomi duomenys nedelsiant sunaikinami, kai atšaukiama valstybės lygio ekstremalioji situacija ar teritorijų karantinas arba kai jie nebereikalingi tikslams, dėl kurių buvo tvarkomi. (Elektroninių ryšių įstatymo straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, 2020) Šis teisės aktų projektas sulaukė kritikos, Lietuvos medikų forumo pirmininkas ir Santaros klinikų gydytojų sąjungos pirmininkas Valdas Pečeliūnas, Lietuvos medikų sąjūdžio pirmininkė Živilė Gudlevičienė bei Įrodymais pagrįstos medicinos grupės koordinatorius Tumas Beinortas kreipimesi į Seimą dėl Elektroninių ryšių įstatymo pakeitimo projekto (toliau – Projektas), teigė, kad tokia projekto formuluotė yra ydinga, neužtikrina pagarbos ir garantijos žmogaus teisėms ir laisvėms. Projektu akivaizdžiai įteisinama galimybė sekti bet kurį asmenį iš esmės be teisinio ir pagrįsto pagrindo, nes sprendimą, ką sekti, priims ne teismas, o teisėsaugos pareigūnas (policijos atstovas). Taip pat sekti ne tik asmenis, kuriems judėjimas yra apribotas, bet iš esmės visus, nes sąvoka „kurie gali patekti į tam tikrą nesaugią teritoriją“ yra tokia abstrakti, kad, visų pirma, apima visus be jokių išimčių asmenis, nes visi teoriškai gali patekti į tokią „teritoriją“, antra, sąvoka „nesaugi teritorija“ apima bet kurią be jokių kriterijų ar konkrečių ir pagrįstų sąlygų teritoriją“. Atkreipiame dėmesį, kad ekstremali situacija (galima ne tik epidemijos ar pandemijos pagrindu, todėl Projektu iš esmės siekiama įteisinti neribotas galias teisėsaugos pareigūnams. V. Pečeliūno, Ž. Gudlevičienės ir T. Beinorto manymu, teisėsaugos institucijos neturi nepriklausomos bei efektyvios priežiūros institucijos, todėl galimas piktnaudžiavimas tiesiog nebus kontroliuojamas (Dėl Elektroninių ryšių įstatymo..., 2020) Šis Projektas toliau buvo koreguojamas Seime siekiant užtikrinti asmens duomenų apsaugos standartus. Dėl Projekto kilusi diskusija parodo, kad griežtas asmenų sekimo reglamentavimas yra būtinas ir, kad toks duomenų apsaugos reglamentavimas turi atitikti pagrindinius duomenų apsaugos principus ir jų įgyvendinimas turi būti konkrečiai nustatytas teisės akte, kartu nurodant teisinius saugiklius šių principų užtikrinimui. Aplamai nemažai valstybių išreiškė susirūpinimą dėl tokių asmens duomenų tvarkymo, nors jie ir reguliuojami teisiškai. Bulgarijos parlamentarų grupė užginčijo atitinkamas taisykles Konstituciniame teisme,

teigdama, kad buvo pažeista teisė į privatumą ir susirašinėjimo konfidencialumą. Konstitucinis skundas dėl įstatymo, leidžiančio prieigą prie telekomunikacijų duomenų COVID-19 tikslais, taip pat buvo pateiktas Slovakijoje. Žmogaus teisių ir technologijų asociacijos išreiškė susirūpinimą dėl įgaliojimų naudoti vietos duomenis sekant asmenis Danijoje (Coronavirus pandemic in the EU..., 2020). Vien tai, kad egzistuoja įstatymai, leidžiantys slaptai sekti kitus asmenis, kelia grėsmę visų tų asmenų, kuriems gali būti taikomi teisės aktai, privatumui. Nors vidaus įstatymų leidėjai ir nacionalinės valdžios institucijos turi tam tikrą vertinimo laisvę, kad galėtų įvertinti, ar tokia priežiūros sistema reikalinga, valstybės neturi neribotos diskrecijos šiuo atveju. Teismas patvirtino, kad valstybės negali kovos su šnipinėjimu ir terorizmu srityje imtis bet kokių priemonių, kurias laiko tinkamomis, tokia sekimo sistema turi būti adekvati ir nesudaryti galimybių piktnaudžiauti ja (Weber ir Saravia v. Germany, European Court of Human Rights, 29 June 2006). Kai šalies įstatymai nepakankamai aiškiai nurodo vidaus valdžios institucijoms suteiktos diskrecijos tesę rinkti ir kaupti priežiūros duomenų bazėje informaciją apie asmeninį, jo gyvenimą, ypač jei tai nėra nustatytos minimalios apsaugos priemonės nuo valstybės piktnaudžiavimo, kurios būtų prieinamos visuomenei - tai reikštų kišimąsi į privatų gyvenimą, kurį saugo Konvencijos 8 straipsnio 1 dalis. („Shimovolos“ v. Russia, European Court of Human Rights 1 May 2005 m. gegužės 31). Toks kišimasis turi būti pagrįstas tinkamomis ir svarbiomis priežastimis ir turi būti proporcingas siekiamam teisėtam tikslui. (Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden, European Court of Human Rights, 6 June 2006).

Taigi nors pagrindiniai principai kuriais reiktų vadovautis naudojant COVID-19 prevencijai skirtas programėles yra reglamentuojami PSO Europos Komisijos bei Europos duomenų psaugos tarybos rekomendacijose, vis dėlto jų įtvirtinimas neužtikrina visiškos žmogaus teisių apsaugos asmens privataus gyvenimo neliečiamumo atžvilgiu. Atsiranda konkurencija tarp siekio sustabdyti virusą norint apsaugoti visuomenės sveikatą ir tarp teisėto įsikišimo į asmens privataus gyvenimo neliečiamumą, kadangi, sveikatos duomenys yra priskiriami prie duomenų, kuriems reikalinga papildoma teisinė apsauga, o programėlėmis siekiamam tikslui įgyvendinti būtent šie duomenys yra reikalingi, taip pat renkami duomenys, tokie kaip asmens vietos nustatymas, siekiant identifikuoti jo turėtus kontaktus. Sėkmingam koronaviruso metu sukurtų programėlių naudojimui, kuris atitiktų ir žmogaus teisių apsaugos principus, būtina vadovautis institucijų rekomendacijomis, kurios sukurtos specialiai šių programėlių naudojimui bei jau esama EŽTT praktika dėl sveikatos duomenų kaupimo. Taip pat, siūlytina ir pritartina, jog yra būtinas atskiras teisinis

reglamentavimas numatantis aiškius programėlių funkcijos tikslus. Tik tokiu būdu teisė į asmens privataus gyvenimo neliečiamumą bus kiek įmanoma apsaugota.

Vakcinavimas

Neseniai prasidėjęs vakcinavimo procesas pasaulyje sukėlė nemažai diskusijų pradedant nuo abejonių vakcinų kokybe baigiant svarstymais apie vakcinacijos ir žmogaus teisių santykį. Nors vakcinos ir nėra privalomos, vis dėlto kaip priemonė skiepai yra efektyviausias ir gal net vienintelis būdas kuo greičiau sugrįžti į normalų gyvenimą. Nepaisant to daugėja žmonių, kurie atsisako vakcinų, kita dalis žmonių negali skiepytis dėl savo medicininės būklės, dar dalis žmonių negali pasiskiepyti, kadangi nėra prioritetingoje eilėje. Iš pirmo žvilgsnio valstybių praktika suponuoja, jog daugiau galimybių vėl naudotis visuomeninėmis paslaugomis kaip įprastai turės asmenys gavę vakciną. Tokie elgesio modelio atgarsiai kelia susirūpinimą dėl asmenų lygiateisiškumo įgyvendinimo ir pernelyg didelio asmens teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą suvaržymo.

Ispanų sveikatos apsaugos ministras Salvadoras Illa. 2020 m. gruodžio pabaigoje paskelbė, jog Ispanija ves registrą asmenų, kurie atsisakys skiepytis nuo koronavirusinės infekcijos COVID-19, ir dalysis juo su kitomis Europos Sąjungos šalimis, nors šis dokumentas nebus viešas ir tai bus daroma itin laikantis duomenų apsaugos taisyklių. Ministras pažymėjo, kad darbdaviai ar plačiosios visuomenės nariai neturės prieigos prie registro (Naujausia informacija. Ispanija ves registrą..., 2020) Ispanijos siekis vedant šį registrą yra atskirti asmenis, kurie atsisakė skiepo ir tokiu būdu identifikuoti tuos, kurie nori vakcinų ir galbūt dėl klaidos negavo skiepo (Coronavirus: Spain to keep register..., 2020). Isra Black ir Lisa Forsberg teigia, kad reikalavimas skiepytis, norint patekti į restoraną suteikia bent kai kuriems žmonėms (tiems, kurie gali būti paskiepyti) didesnę laisvę patekti į užėigas. Bet galbūt tai sumažina kai kurių laisvę išvengti vakcinacijos. Esant stipriam socialiniam spaudimui – taip įtikinamai sumažinama laisvė vengti vakcinacijos. Autoriai teigia, kad dabartinė situacija suponuoja tokią elgesio praktiką - teisė atsisakyti vakcinų yra svarbesnė už laisvę eiti į restoraną. Žinoma, iš tikrųjų bet kokia skiepijimo politika nebus taikoma tik restoranams. Ji bus taikomas daugybei „rizikingų“ veiklų. Pavyzdžiui, prieš įeinant į parduotuves ir restoranus, taip pat gali tekti pateikti vakcinų pasus; prieš lipant į autobusus, traukinius ar lėktuvus; prieš aplankant gimines ligoninėse ar poilsio namuose; ir prieš prisijungiant prie socialinių susibūrimų, kuriuose dalyvavo daugiau nei dviejų namų ūkių nariai. Ar teisė atsisakyti vakcinų yra svarbesnė už laisvę nebūti karantine, kurio metu suvaržomos visos teisės? Tai nėra taip aišku. Karantinas apima labai griežtas judėjimo ir asociacijų laisvės ribas, tai labai trikdo mūsų asmeninius santykius ir gali turėti pražūtingą poveikį psichinei sveikatai. Manytina, kad užrakinimas

greičiausiai bus ir žalingesnis, ir labiau pakenks asmeninėms laisvėms, nei sukels tam tikrą spaudimą skiepytis (Black, I. Et al. Inoculate to Imbibe? On the..., 2021).

Tačiau jeigu asmuo nenori skiepytis konkrečia vakcina dėl galimų šalutinių poveikių ar dėl valstybių skleidžiamos netiesioginės žinutės dėl vakcinų kokybės², jis negali pasirinkti vakcinos, kuria norėtų būti paskiepytas. Galimybė skiepytis daugelyje šalių kelia nerimą dėl nevienodų skiepavimo sąlygų ir diskriminacijos. Ypač sveikatos būklė yra blogesnė be dokumentų esančių migrantų, asmenų be pilietybės, jie patiria marginalizaciją. Šie faktai kelia nerimą, kad šios populiacijos ir grupės atsiliks nuo vakcinacijos, palyginti su kitomis. Būtina sutelkti visas pastangas norint pašalinti tokias kliūtis, užkirsti kelią galimai diskriminacijai ir stebėti vakcinų paskirstymą siekiant užtikrinti lygybę. Šios pastangos yra būtinos ne tik siekiant apsaugoti žmogaus teises, bet ir siekiant užtikrinti skiepavimo iniciatyvos veiksmingumą. Vakcinų paskirstymo planai turi užtikrinti vakcinos prieinamumą asmenims su negalia (Human Rights and access to covid-19 vaccines..., 2021) Europos Tarybos Bioetikos komitetas pateikė keletą rekomendacijų. Komitetas, pabrėžė tai, kad reikėtų parengti strategijas, jog būtų išvengta diskriminacijos dėl materialinių aspektų, taip pat manipuliavimo visa sistema rizika. Šios strategijos turėtų būti pritaikytos prie asmenų, kuriems sisteminga nepalanki galimybė naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis, poreikiams. Komitetas taip pat pabrėžė, kad svarbu stiprinti skaidrumą, informavimą ir komunikaciją, nes tai yra priemonė pasitikėjimui kurti ir užtikrinti, kad kiekvienam asmeniui, kuriam rekomenduojama skiepytis, būtų suteikta galimybė skiepytis. (Council of Europe). Išskiriant prioritetinės asmenų grupių tvarkos ypatumus Lietuvos Konstitucinio Teismo pirmininkas D. Žalimas pabrėžė, kad (...) turėtų būti kuo mažiau atliekamomis funkcijomis grindžiamų išimčių iš bendros skiepavimo pagal amžiaus ar ligų grupės eilės. D. Žalimas teigė, kad visų žmonių gyvybė ir sveikata yra vienodai svarbi. (D. Žalimas, 2021). Kitas variantas, kai abejojama vakcina Europos Sąjungos mastu, konkrečiai „Sputnik“ vakcina, tačiau kitos šalys savo gyventojus ja skiepia. Visas šis vakcinavimo procesas ir jo niuansai priverčia susimąstyti dėl „vakcinų paso“ iniciatyvos. Oskar Josef Gstrein, Dimitry Vladimirovich Kochenov ir Andrej Zwitter kritikuoja šią

² Vokietija, Italija, Prancūzija ir Ispanija laikinai stabdo skiepimą „AstraZeneca“ vakcina dėl kraujo krešumo incidentų. <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1365279/vokietija-italija-ir-prancuzija-laikina-stabdo-skiepijima-astrazeneca-vakcina-del-kraujo-kresumo-incidentu?fbclid=IwAR16sN0a2ek2eYxklC5YOAtPzvrNP4J3Hrs3iijTInWdyw0jAbFe2gfAg>; Lietuvoje laikinai stabdomas skiepimas „AstraZeneca“ vakcina <https://www.lrt.lt/naujienos/sveikata/682/1365960/lietuvoje-laikina-stabdomas-skiepijimas-astrazeneca-vakcina?fbclid=IwAR1EKuxz2UYwHqNKPk0WfG-ow9cIvOofnqAyBDzvKYgJeiALMCGjtqEVbz4>; Berlynas laikinai stabdo jaunesnių nei 60 metų žmonių skiepimą „AstraZeneca“ vakcina <https://www.delfi.lt/news/daily/world/berlynas-laikina-stabdo-jaunesniu-nei-60-metu-zmoniu-skiepijima-astrazeneca-vakcina.d?id=86826123>

„vakcinų paso“ idėją teigdami, jog tautų diskriminacija bus ypač ryški; hipotetinėje situacijoje, kai tokia šalis kaip Vengrija yra greitesnė, skiepydama savo gyventojus, nei kita šalis, tokia kaip Nyderlandai, netiesioginė Olandijos ES piliečių diskriminacija Europos kontekste bus sustiprinta skiepijimo pasais. Dar blogiau, situacija, kai kurios šalys „nepriima“ tam tikrų rūšių vakcinų, vakcinų pasas kaip koncepcija tampa ypač savavališkas ir politinis. Pats šio dokumento galiojimas - jau nekalbant apie imunizacijos fakto pripažinimą, kurį toks dokumentas patvirtina pagal projektą, priklausys nuo daugybės veiksnių: išdavimo vietos, į dokumentą įrašytos vakcinų rūšies ir šalies / vietos taisyklės, kurioje tikrinamas dokumentas, sustiprindamas vykstančios pandemijos diskriminacinį poveikį (Gstrein et al., 2021, 23 p.). Esmė yra ta, kad „vakcinų pasas“ gali paskatinti asmenis, visuomenę ir privačius subjektus kasdien rinktis diskriminacinius sprendimus, kurie savo ruožtu tampa giliai įsišaknijusiais diskriminaciniais modeliais praktikoje, įstatymuose ar net abiejuose. Teorinė dilema ir daugeliui praktinis klausimas, kaip realizuoti pagrindines teises atsisakyti gydymo ir nežinoti kito asmens sveikatos būklės, turint „vakcinų pasą“, yra utilitarinė socialinio dalyvavimo sąlyga (The Impact of "Vaccine Passports"..., 2021). Priešingai Tarptautinė AIDS draugija – Lancet sveikatos ir žmogaus teisių komisija išreiškė palaikymą „vakcinų pasui“ tvirtindama, kad remiantis moksliniais, humanitariniais ir žmogaus teisių pagrindais, reikia įdėti visas pastangas, kad sukurtume išsamią COVID-19 vakcinų gamybos, finansavimo, paskirstymo, paskirstymo ir dislokavimo sistemą, pagrįstą pasauliniu solidarumu. Vakcinų pasai sustiprina teisingo vakcinų platinimo svarbą, kad būtų išvengta nesąžiningo platinimo ribotuose ištekliuose ir grėsmės besiformuojančių šalių vystymuisi. Susitelkimas ties tos vakcinomis, kurios turi geriausius duomenis apie jų veiksmingumą, to buvo laikomasi taikant raupų vakcinų programą ir tai galėtų būti precedentas naudojant COVID-19 vakcinas (Human rights and fair..., 2021). Kaip teigiamas „vakcinų paso“ aspektas įvardijama ir tai, kad „vakcinų pasai“ gali būti būdas įveikti ekonominę krizę, ypač turizmo ir laisvalaikio sektoriuose. Daugelis „vakcinų paso“ šalininkų tai vertina kaip būdą palengvinti keliavimą ir turizmą „Covid-19“ sąlygomis. Pavyzdžiui, Ispanijos pramonės, prekybos ir turizmo ministras Reyes Maroto, kalbėdamas apie „vakcinų paso“ idėją, teigė, kad „tai gali padėti atkurti mobilumą Europos lygiu“. Dar viena teigiama „vakcinų pasų“ pusė yra ta, jog toks pasas gali pagerinti skiepų autentiškumo užtikrinimą. Pavyzdžiui, Vokietijos SPD partijos narys skatina „vakcinacijos pasų“ įgyvendinimo idėją, teigdamas, kad tai puiki priemonė užkirsti kelią sukčiavimui naudojant skaitmenines patikrinimo priemones (jis nurodė, kad popieriniai geltonieji PSO „vakcinacijos pasai“, kurie buvo naudojami Vokietijoje iki šiol yra „taip pat lengvai padirbami kaip studentų pažymėjimai“) (The Impact of "Vaccine Passports"...,

2021) Paminėtina, jog „vakcinų paso“ idėja papildytina „imuniteto paso“ iniciatyva, kurioje būtų nurodyta ne tik ar žmogus pasiskiepijęs, bet ir neigiamas jo koronaviruso testo rezultatas ar patvirtinimas, jog asmuo yra prasiirgęs ir turi imunitetą. Galų gale darytina išvada, jog šiuo atveju norint sėkmingai „vakcinų paso“ iniciatyvą reikia laikytis teisėtumo proporcingumo principų bei būtina užkirsti visus kelius galimai diskriminacijai. Geriausias būdas įgyvendinti šių principų laikymąsi yra teisinis reglamentavimas valstybėse, t.y. konkretus teisės aktų priėmimas nustatantis „vakcinų paso“ ar „imuniteto paso“ reguliavimą.

Aptariant „vakcinų paso“ ribojimus ir galimybes žmogaus teisių apsaugos aspektu, svarbu atsižvelgti ir į Europos Žmogaus teisių teismo praktiką. Vertinant privatumo ribojimo proporcingumą, būtina nustatyti, ar vakcinacijos patvirtinimo pažymoje sistema didina sveikatos apsaugą. Kai kurie autoriai pažymėjo, kad šiuo metu nėra pakankamai mokslinės informacijos, kad žinotume: a) vakcinacijos nuo visų esančių viruso tipų (variantų) veiksmingumą ir b) imuniteto laikotarpį. priemonė dar nėra įrodyta, o tai apsunkina proporcingumo nustatymą. (The Impact of "Vaccine Passports"..., 2021) Europos Žmogaus Teisių Teismas išnagrino bylą Vavrička ir kiti prieš Čekiją – į teismą kreipėsi vaikų tėvai, kurie nenorėjo skiepyti savo vaikų privalomaisiais skiepais nuo tam tikrų ligų, to pasekmė buvo tai, jog vieno iš pareiškėjų tėvai gavo bauda už tai, kad nepaskiepijo savo vaiko privalomaisiais skiepais, o kitiems vaikams buvo neleista lankyti lopšelio-darželio. Šiuo atveju Teismas pažymėjo kad visuotinai sutariama, jog vakcinacija yra viena sėkmingiausių ir ekonomiškai naudingiausių sveikatos priežiūros priemonių ir kad kiekviena valstybė turėtų siekti kuo aukštesnio skiepavimo lygio tarp savo gyventojų. Nors buvo pripažinta, kad šiuo atveju Čekijoje skiepimas tapo teisine pareiga, kėlė opias problemas, tačiau tai nesukėlė per didelių apribojimų tiems, kurie nesutinka su vakcinacija, tai buvo socialinis solidarumo pareiga, kurios tikslas buvo apsaugoti visų žmonių sveikatą, ypač tų, kurie yra pažeidžiami, nes negali pasiskiepyti dėl savo medicininės būklės ir kurių vardu likusi gyventojų dalis buvo paprašyta prisiimti minimalią riziką skiepijantis. Atitinkamų teisės aktų tikslas buvo apsisaugoti nuo ligų, kurios gali kelti rimtą pavojų sveikatai. Tai buvo susiję su asmenimis, kurie buvo paskiepyti ir su tais kurie negalėjo pasiskiepyti, todėl buvo pažeidžiamiausi, remiantis aukštu vakcinavimo lygiu visoje visuomenėje, kad visuomenė būtų apsaugota nuo atitinkamų užkrečiamųjų ligų. Šis tikslas atitiko sveikatos apsaugos ir kitų asmenų teisių apsaugos tikslus, pripažintus Konvencijos 8 straipsniu. Nors valstybėje respondentėje vakcinacija buvo teisėta pareiga, Teismas nurodė, kad jos laikytis negalima tiesiogiai, t.y. nėra nuostatos, leidžiančios priverstinai skiepyti (Vavrička and others v Czech Republic, European Court of Human Rights, 8

April 2021). Šis sprendimas „sustiprina privalomos vakcinacijos galimybę esant dabartinei COVID-19 epidemijai“. (LRT.lt, 2021) J. Žilinskas teigia, kad sprendime pabrėžiama mokslo svarba ir akcentuojama, jog tos vakcinos, apie kurias kalbama sprendime, yra moksliskai ištytos ir pagrįstos, dėl jų naudos ir poveikių nėra abejonių, jos jau naudojamos daugybę metų. Ir čia jau yra tam tikras skirtumas, lyginant su COVID-19 situacija, kadangi naujosios vakcinos nuo COVID-19, nors ir praėjusios visus bandymus, nors ir patvirtintos atsakingų institucijų, vis dar yra naujovė ir jų ilgalaikis efektas dar net negali būti įvertintas. Byloje taip pat remiamasi ir „geriausiais vaiko interesais“, kadangi COVID-19 vakcinacija apima ne tik vaikus (tiksliau – pirmiausia ne vaikus), ir čia, bent jau kol kas, nėra globėjo – globotinio santykio, ir, matyt, reiktų akcentuoti vyresnių žmonių, kurie dažniausiai tampa COVID-19 aukomis, apsaugos interesą. J. Žilinsko nuomone, nereiktų manyti, kad ši byla valstybes itin įgalina COVID-19 pandemijos situacijoje imtis griežtų priemonių prieš skeptikus (Žilinskas, J., 2021). Senesnėje EŽTT praktikoje Teismas sprendime išaiškino, kad privaloma vakcinacija buvo laikoma 8 straipsnio suvaržymu. Tačiau Teismas nustatė, kad privalomas skiepijimas nebuvo 8 straipsnio pažeidimas, kai jo tikslas buvo užkirsti kelią infekcinių ligų plitimui. Teismas pakartoja, kad pagal EŽTT praktiką asmens fiziniams neliečiamumui taikoma „privataus gyvenimo“ sąvoka, saugoma Konvencijos 8 straipsnio (X ir Y v. Netherlands, European Court of Human Rights, 22 March 1985). Teismas pabrėžė, kad asmens kūno neliečiamumas susijęs su intymiaisiais asmens privataus gyvenimo aspektais ir kad privaloma medicininė intervencija, net jei ji yra nežymiai svarbi, yra kišimasis į šią teisę (YF v. Turkey, European Court of Human Rights, 22 July 2003). Privalomasis skiepijimas - kaip priverstinis gydymas - reiškia kišimąsi į teisę į savo privataus gyvenimo gerbimą, kuris apima asmens fizinį ir psichologinį vientisumą, kaip garantuojama 8 straipsnio 1 dalyje (Salveti v. Italy, European Court of Human Rights 9 July 2002) Teismas taip pat pažymi, kad tokį kišimąsi aiškiai numatė įstatymai ir juo buvo siekiama teisėto sveikatos apsaugos tikslo. Belieka ištyti, ar šis kišimasis buvo būtinas demokratinėje visuomenėje. Teismo nuomone, kišimasis į pareiškėjo fizinį vientisumą galėtų būti pagrįstas visuomenės sveikatos sumetimais ir būtinybe kontroliuoti infekcinių ligų plitimą regione. Be to, remiantis vidaus teismo išvadomis, medicinos personalas prieš atlikdamas vakcinaciją patikrino jo tinkamumą skiepytis, o tai rodo, kad buvo imtasi būtinų atsargumo priemonių siekiant užtikrinti, kad medicininė intervencija pareiškėjui nenukentėtų tiek, kiek yra pažeistų interesų pusiausvyrą tarp pareiškėjo asmens privataus gyvenimo neliečiamybės ir visuomenės intereso apsaugoti gyventojų sveikatą. (Solomakhin v. Ukraine, European Court of Human Rights, 15 March 2012). Byloje Boffa ir kiti prieš San Mariną dėl privalomųjų skiepų vaikams nuo hepatito B komisija pripažino,

kad, atsižvelgiant į ginčijamų teisės aktų tikslą, kišimasis grindžiamas būtinybe apsaugoti visuomenės ir suinteresuotų asmenų sveikatą, todėl tai yra pateisinama. Tiriant būtinumo sąlygą - remiantis Teismo praktika, būtinumo sąvoka reiškia, kad kišimasis atitinka neatidėliotiną socialinį poreikį ir ypač proporcingas siekiamam teisėtam tikslui. Tačiau vidaus valdžios institucijos turi tam tikrą vertinimo laisvę, kurios mastas priklauso ne tik nuo kišimosi tikslo, bet ir nuo jo formos. Pirmiausia Komisija pažymi, kad apeliantas neįrodė tikimybės, kad konkrečiu savo vaiko atveju atitinkama vakcina sukels rimtų problemų. Be to, Komisija mano, kad tokia vakcinacijos kampanija, kokia yra daugumoje šalių, įpareigojanti asmenį laikytis bendro intereso ir nekelti pavojaus kitų sveikatai, kai jo paties gyvybei negresia pavojus, neperžengia ribos. Atsižvelgdama į šiuos veiksnius, Komisija mano, kad pareiškėjo skundžiamas kišimasis yra proporcingas siekiamam tikslui ir gali būti laikomas būtinu demokratinėje visuomenėje sveikatos apsaugai, kaip nurodyta Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje (*Boffa and 13 others v. San Marino, European Court of Human Rights, 15 January 1998*). Dėl vakcinų sukeltų šalutinių poveikių EŽTT yra pasakęs, jei vykdant skiepavimo kampaniją, kurios vienintelis tikslas buvo apsaugoti visuomenės sveikatą, naikinant infekcines ligas, įvyko nedaug rimtų nelaimingų atsitikimų, valstybės negalima kritikuoti už tai, kad ji nesiėmė tinkamų priemonių fiziniams asmenų saugumui užtikrinti, kai nėra įrodyta, kad vakcina buvo paskirta netinkamai ar kad nebuvo imtasi tinkamų priemonių, kad būtų išvengta su vakcinacija susijusios rizikos. (*Baytüre and Others v. Turkey, European Court of Human Rights, 12 March 2013*). Iš esmės Teismo užduotis yra patikrinti pareiškėjų naudojamų teisių gynimo priemonių veiksmingumą ir taip nustatyti, ar teismų sistema užtikrino tinkamą įstatymų ir kitų teisės aktų, skirtų pacientų fiziniams neliečiamumui apsaugoti, įgyvendinimą (*İbrahim Keskin v. Turkey, European Court of Human Rights, 11 September 2018*). Jei vakcinoms nuo COVID-19 pažymėjimai ar vakcinaciją patvirtinantys dokumentai taip pat būtų reikalingi po pandemijos ir, atitinkamai, atšaukus specialų vienodo ar kitokio pobūdžio nepaprastosios padėties teisinį režimą, reikalavimas turėti vakcinoms pažymėjimus keltų kitokio pobūdžio klausimus, panašius į tuos, kurie ar yra teisinis pagrindas priimti į darželius vaikus, kurių tėvai atsisako vaikus skiepyti (nebent yra kontraindikacijų) standartinėmis vakcinomis (nuo tymų, raudonukės, poliomieliito). 2016 m. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (bylos Nr. I-6-662 / 2016) reikalavimą vaikus skiepyti pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai, tačiau tuo konkrečiu atveju tik todėl, kad toks reikalavimas Lietuvoje kilo ne iš įstatymo, kurį priėmė Parlamentas, bet labiau iš sveikatos ministro priimtose higienos normos. Teismas rėmėsi EŽTT praktika ir sprendė skiepavimo klausimą pagal EŽTT 8 straipsnį, kuriame teigiama, kad skiepavimas yra kišimasis į fizinį asmens neliečiamumą,

kuris patenka į teisės į privatų gyvenimą sritį. Šios teisės apribojimai yra galimi, tačiau jie turi atitikti tam tikrus reikalavimus, įskaitant reikalavimus, susijusius su tinkamu vidaus teisiniu pagrindu. Dėl minėto Teismo sprendimo skiepų reikalavimas buvo panaikintas. (The Impact of "Vaccine Passports"... , 2021) EŽTTyra pasisakęs apie galimybę naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis. Teismas atsargus išplėsdamas 8 straipsnį tokiu būdu, kuris reikalautų didelių valstybės išteklių. Kadangi atsižvelgdamos į sveikatos priežiūros sistemai keliamus reikalavimus ir turimas lėšas tiems poreikiams patenkinti, nacionalinės valdžios institucijos turi geresnes galimybes atlikti šį vertinimą nei tarptautinis teismas (Pentiacova v. Moldova, European Court of Human Rights, 4 Januray 2005).

Darytina išvada, jog pats vakcinų klausimas ir „vakcinų paso“ iniciatyva turi nemažai teisinio reglamentavimo spragų, kurias išryškina limituota asmenų prieiga prie vakcinų bei teikiami prioritetai asmenų grupėms, t.y. panaikinami žmogaus teisių apribojimai pasiskiepijusiems žmonėms epidemijos metu. Lieka neaišku ar įgyvendinta „vakcinų paso“ liks ir po pandemijos ir taip taps norma. Europos Žmogaus Teisių Teismas praktikoje ne kartą išskyrė pasitikėjimo medicina ir visuomenės sveikatos apaugos svarbą vakcinacijos kontekste, kaip matyti iš Teismo sprendimų – laikoma legitimu tai, kad asmuo gali susidurti ir su tam tikromis pasekmėmis atsisakant vakcinacijos, šiuo atveju Teisme nagrinėtini privalomojo skiepėjimosi atvejai. Dabartinės situacijos kontekste, manytina, jog Teismo praktika, priklausomai nuo aplinkybių ir atsižvelgiant į proporcingumo kriterijų ir tai, kad asmuo neturintis prieigos prie vakcinų negali pasinaudoti savo pagrindinėmis teisėmis, galėtų kisti, tai pat ir dėl to, jog šiandienai, COVID-19 vakcinų sukeltos pasekmės nėra iki galo ištytos. Vis dėlto kitą vertus, matant, kokia svarbi teismui viešuomenės sveikatos apsauga bei išreiškiamas didelis pasitikėjimas medicinos mokslui, tikėtina, kad asmenys, kurie atsisakys skiepytis nuo COVID-19 gali susidurti su atitinkamomis pasekmėmis, kurios būtų pateisinamos Konvencijos 8 straipsnio atžvilgiu.

Pandemijos sąlygoti saviraiškos laisvės ribojimai socialiniuose tinkluose ir žiniasklaidoje.

Koronaviruso sąlygota krizė iššaukė, o galbūt tiesiog išryškino dar vieną paraleliai vyraujančią „pandemiją“. Panašiai šį reiškinį apibūdino ir Pasaulio Sveikatos Organizacija, įvardindama jį kaip infodemija. Ypač šiuo momentu, kai visuomenė yra pavargusi ir ypač jautri, žmonėmis manipuluoti darosi vis lengviau. Šiuo atžvilgiu infodemija plinta tokiu pat greičiu kaip ir virusas. Sparčiai plinta dezinformacija, ko pasekoje žmonės, pavyzdžiui, atsisako nešioti kaukes, teigia, jog Koronavirusas neegzistuoja, priešinasi vakcinavimui. Tokia nepaprastai didelė visuomenės poliarizacija ir dezinformacijos plitimo greitis, kiekis bei jos galimos pasekmės veda prie klausimo vis gi kokiais atvejais saviraiškos laisvė gali būti ribojama, o kada toks ribojimas lemia pažeidimą pagal Europos Žmogaus teisių ir apsaugos konvencijos 10 straipsnį.

Visų pirma reikėtų pradėti nuo to kas yra dezinformacija, kaip ji suprantama? Europos parlamentas savo leidinyje „Disinformation and propaganda – impact on the functioning of the rule of law in the EU and its Member States“ pateikė plačią žodžio dezinformacija sampratą. Šį terminą rekomenduojama vartoti apibūdinant sąmoningai melagingą, iškreiptą ar klaidinančią informaciją, vietoje termino „fake news“. Norėdami apibrėžti turinį, kuris nėra patikrintas, pavyzdžiui, perdėti šališką nuomonę ar turinį, kuriuo manipuluojama ir kurio tikslas yra klaidinti auditoriją (ypač turinį, skatinantį neigiamas emocijas), paskleistą siekiant manipuluoti politinėmis pažiūromis, vartotinas terminas „propaganda“. Pagrindiniai žodžių apibrėžimų elementai yra (i) informacijos tipas, (ii) informacijos melagingumas, (iii) autoriaus ketinimas ir (iv) sklaidos padarinys. Tokios informacinės manipuliavimo kampanijos gali būti vykdomos iš šalies ar užsienio šaltinių, kurie gali būti privatūs ar valstybiniai veikėjai. Jų turinys gali būti ketinantis sutrikdyti politinį diskursą ir atitraukti dalyvių dėmesį arba įkvepiantis stiprių emocijų, tokių kaip baimė, pasibjaurėjimas ar pyktis. Ši informacija gali spontaniškai plisti auditorijos veiksmais arba gali būti sustiprinti automatizuotomis priemonėmis: naudojant politinius ar socialinius robotus panašaus turinio masėms skleisti, pasiekti auditoriją taikant pagal mikrolygį arba apgaulingai išgaunant algoritmus melagingais „patinka“ teiginiais (Disinformation and propaganda – impact on the..., 2019). Europos Komisijos komunikate kovai su dezinformacija apie COVID-19 nurodyta, jog tokiomis aplinkybėmis viena iš šios krizės pamokų yra būtinybė aiškiai atskirti įvairias per infodemiją išryškėjusias melagingo ar klaidinančio turinio formas ir tinkamai pritaikyti atsakomuosius veiksmus. Todėl pirmiausia svarbu atskirti neteisėtą turinį, apibrėžtą teisės aktuose, ir žalingą turinį, kuris

nėra neteisėtas. Antra, svarbu nustatyti, ar siekiama apgauti, padaryti žalos visuomenei ar gauti ekonominės naudos. Kai tokio ketinimo nėra, pavyzdžiui, kai piliečiai melaginga informacija dalijasi su draugais ir giminaičiais, to nežinodami, atitinkamas turinys gali būti laikomas klaidinančia informacija; o kai toks ketinimas yra, turinys laikytinas dezinformacija, apibrėžta 2018 m. balandžio mėn. Komisijos komunikate (Europos Komisijos Komunikatas kova su..., 2020). Natūralu, jog šio viruso naujumas lemia ir tam tikrą informacijos kiekio trūkumą, o kadangi pats COVID-19 plinta greitai, valstybių bei visuomenės reakcija turi būti skubi, norint greitai priimti efektyvų ir geriausią sprendimą, informacija taip pat turi būti pateikiama nedelsiant, to pasekoje atsiranda tam tikrų spragų, pavyzdžiui, pateikiama netiksli informacija, sąmoningai ir nesąmoningai pradeda plisti melagienos (Covid And Free Speech, 2020). COVID-19 krizės patirtis parodė, kad ES viešajai politikai galėtų būti naudinga, jei atsakas būtų labiau koordinuotas ir greitesnis. Norint šias problemas spręsti užtikrintai ir veiksmingai, reikia jas gerai suvokti ir turėti jų įtakos ir poveikio įrodymų. Tęsiantis COVID-19 krizei, ES turi toliau plėtodama savo veiksmus šalinti nustatytus trūkumus ir geriau suvokti būsimus iššūkius ir jiems pasirengti. Pavyzdžiui, toliau tarpsta dezinformacija ir klaidinimai apie galimą COVID-19 vakciną ir tikėtina, kad tai apsunkins skiepijimą, kai vakcinas taps prieinamos. Siekiant stebėti šiuos iššūkius ir veiksmingai į juos reaguoti, labai svarbu koordinuoti veiklą ir bendradarbiauti su ES ir pasaulio lygmens subjektais pasitelkiant PSO ir interneto platformas (Bendras komunikatas kova su dezinformacija..., 2020). Kartu atsižvelgiant į šiuolaikinių medių naudojimo paplitimą bei perduodamus informacijos srautus bei kiekius, sunku šią informaciją suvaldyti, todėl būtina imtis tam tikrų saugumo priemonių. Pagrindinis tokių priemonių keliamas klausimas, kuris vis dar tiriamas, yra tai, kaip nuspręsti, kas yra „klaidinga“ ar „iškraipyta“, ir kas tai nusprendžia. Europos Žmogaus Teisių teismo nuomone, net nepaprastosios padėties atveju reikia dėti visas pastangas, kad būtų apsaugotos demokratinės visuomenės vertybės, tokios kaip pliuralizmas, tolerancija ir plataus masto požiūris (European Court of Human Rights judgment of 20 March 2018 Mehmet Hasan Altan v. Turkey). Daugelis Europos Tarybos valstybių narių įvedė priemones - tiesioginius apribojimus arba pozityvius veiksmus, kurių ėmėsi vyriausybės ir kiti subjektai, siekiant skatinti aukštos kokybės informacijos ir analizės cirkuliaciją. Apribojimai apėmė informacijos, kuri laikoma „suklastota“ ar „iškraipyta“, pašalinimą ir „neteisingos informacijos“ kriminalizavimą, ir buvo pritaikyti įvairiai. Kai kurie suvaržymai buvo įtraukti į taisykles, skelbiančias nepaprastąją padėtį valstybėse (arba koronaviruso sąlygotus terminuotus teisės aktus), kurių galiojimas baigsis panaikinus ekstremalią situaciją. Tačiau kitos valstybės priėmė nuolatinius naujus teisės aktus, kai

kurie netgi nustatė apribojimus, viršijančius COVID-19 pandemijos aplinkybes (Covid And Free Speech, 2020). Rusijos Federacija pakeitė savo baudžiamąjį kodeksą, skirdama iki 23 000 eurų baudą fiziniam asmeniui (iki 117 000 eurų juridiniams asmenims) ir penkerių metų laisvės atėmimo bausmę tiems, kurie, kaip nustatyta, sąmoningai skleidė „melagingą informaciją“ apie rimtus visuomenės saugumo klausimus, pavyzdžiui, COVID 19 (Russian Federation: New Legislation Imposes, 2020). Įstatymas neapsiriboja pandemijos trukme. Žiniasklaidos organizacijos pranešė, kad per pirmuosius tris įstatymo įgyvendinimo mėnesius buvo pradėta beveik 200 bylų, įskaitant areštus ir didelių baudų skyrimą, taip pat nurodymų dėl informacijos panaikinimo išdavimą (New ‘fake news’ law stifles..., 2020). Šiuo metu viena byla prieš Rusiją yra iškelta Europos Žmogaus Teisių Teisme. 2020 m. gegužės mėnesį pareiškėja paskelbė internetinį komentarą „Instagram“ platformoje, kuriame teigiama, kad Rusijos Krasnodaro srityje realių COVID-19 atvejų nebuvo, jog medikams sumokama už tai, kad jie kaip mirties priežastį įrašytų COVID –19 infekciją. Vėliau pareiškėja buvo nuteista už tikrovės neatitinkančios informacijos platinimą internete ir nuteista 30 tūkst. Rusijos rublių (maždaug 390 eurų), šį sprendimą pareiškėja apskundė, tačiau nesėkmingai. Pareiškėja skunde EŽTT nurodė, kad nagrinėjamoje byloje, jos atveju nebuvo atskirta tikrovės neatitinkančios informacijos sklaida ir dalijimasis vertybiniais sprendimais, kad jos nuomonė buvo paremta kitais interneto leidiniais ir nekėlė jokio pavojaus visuomenės sveikatai ar saugumui, o baudos dydis buvo per didelis. Ji taip pat skundžiasi, kad nesant prokuroro, pirmosios instancijos teismas prisiėmė prokuratūros vaidmenį. (Mariya Anatolyevna Avagyan against Russia, application no. 36911/20) Šis sprendimas greičiausiai bus pamatinis ir kuriantis atitinkamą kryptį kovai su dezinformacija ir melagienomis kartu vertinant ir jau esamas valstybių atsako priemones. Išskiriant valstybes, kurios taiko sunerimti priverčiančias kovos su dezinformacija priemones paminėtina ir Vengrija. Vengrijoje Baudžiamasis kodeksas buvo iš dalies pakeistas taip, kad nepaprastosios padėties laikotarpiu būtų baudžiama už „melagingų ar iškraipytų faktų ..., galinčių kliudyti ar trukdyti veiksmingai apsaugai (Hungary Seeks Power to Jail..., 2020). Už „melagingos informacijos“ apie virusą platinimą gresia laisvės atėmimas iki penkerių metų (Hungary passes law allowing..., 2020). Europos žmogaus teisių teismas savo praktikoje nurodė, kad „saviraiškos laisvė yra vienas iš pagrindinių tinkamo demokratinės visuomenės veikimo pagrindų, viena iš pagrindinių jos pažangos ir klestėjimo visiems sąlygų“ (European Court of Human Rights judgment in case of Handyside v. The United Kingdom, 7 December 1976). Saviraiškos laisvės įgyvendinimas numato tam tikras „pareigas ir atsakomybę“, tačiau valstybės kišimasis turi atitikti tam tikras sąlygas (tai turi numatyti įstatymai, jie turi būti būtini

demokratinėje visuomenėje, siekiant nacionalinio saugumo, teritorinio vientisumo ar visuomenės saugumo, visuomenės gynimo, tvarkos ir nusikalstamumo prevencija, kitų asmenų sveikatos, moralės, reputacijos ar teisių apsauga, siekiant užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui arba garantuoti teismų valdžią ir nešališkumą) (Manu, 2020 42 p.). Pagrindinė Teismo doktrina yra ta, kad teisinės nuostatos, nustatančios bet kokius žodžio laisvės apribojimus, turi būti „aiškios“ ir „numatomos“. (The Sunday Times v. United Kingdom, European Court of Human Rights, 26 April 1979) Venecijos komisija taip pat pabrėžė, kad net ir kritinėse situacijose saviraiškos laisvės išimtys turi būti aiškinamos siaurai ir joms turi būti taikoma parlamentinė kontrolė, siekiant užtikrinti, kad nebūtų pernelyg trukdoma laisvai informacijos sklaidai. (Venice Commission, Respect for Democracy..., 2020) Įstatymai, draudžiantys skleisti klaidingą informaciją, kelia susirūpinimą saviraiškos laisve. Tai, kas yra klaidinga informacija, gali būti sunku apibrėžti net grynai teoriniu požiūriu (Karanicolas, 2020, 102 p.). Iš dalies reaguodami į tai, kad šioje erdvėje nėra apibrėžto griežtumo, Claire Wardle ir Hossein Derakhshan pasiūlė sistemą, pagal kurią „klaidinga informacija“ apibrėžiama kaip „melaginga, bet ne sukurta siekiant padaryti žalą“ informacija. Tada Wardle'as ir Derakhshanas vartoja terminą „informacijos sutrikimas“ kaip platesnį terminą, kuris apima „neteisingą informaciją“, „informacijos neteikimą“ ir „netinkamą informaciją“. Tačiau, nors ši sistema įgijo reikšmingą akademinį patrauklumą, vis dar skiriasi šių terminų įprastas vartojimas. Dažnai terminai vartojami pakaitomis. (Wardle et al., 2017). Kalbant apie EŽTT praktiką – Teismas ne kartą palaikė įstatymus, kuriais kriminalizuojamas Holokausto neigimas. (Pastors v. Germany, European Court of Human Rights, 3 October 2019) Pagrindinis skirtumas tarp įstatymų, nukreiptų į Holokausto neigimą, ir atsaką į COVID-19 yra susijęs su informacijos patvirtinimu. (Karanicolas, 2020, 115 p.). Siauresnis ir konkrečiau apibrėžtas įstatymas natūraliai turi mažesnę tikimybę, kad jis bus netinkamai naudojamas ar sukurs problemišką vadinamąjį „atšaldymo“ efektą teisinėje sistemoje (The Sunday Times v. United Kingdom, European Court of Human Rights, 26 April 1979). Daugelis apribojimų yra suformuluoti labai plačiai, be konkrečių ribų, tokie apribojimai gali sukelti realią žalą. Net ir kritiniu atveju atrodo abejotina, ar daugiametės kalėjimo sąlygos už nuomonės reiškimą gali būti laikomos būtinomis ar proporcingomis (Karanicolas, 2020, 113 p.).

Žvelgiant plačiau, pandemija sukėlė padidėjusį poreikį žmonėms griežtai reguliuoti savo elgesį, pavyzdžiui, kaukių dėvėjimą ir socialinio ribojimo protokolus. Klaidingi pasakojimai, teršiantys žinią apie tinkamus saugumo protokolus arba sėjantys nepasitikėjimą viešosiomis įstaigomis, gali būti pavojingesni nei įprasta dabartinės krizės metu (Karanicolas, 2020, 106 p.). Vis dėlto kovoti su dezinformacija infodemijos metu

dauguma valstybių pasirinko kitokį būdą, šalys pasitelkia informaciją. Kad ir kaip keistai skambėtų šis būdas įvardinamas kaip vienas iš pozityviųjų būdų kovai su klaidinančia, melaginga informacija - klaidinimo problemą galima spręsti kryptingai skelbiant paneigimus, sklaidant mitus ir vykdant gebėjimo naudotis žiniasklaidos priemonėmis iniciatyvas (Europos Komisijos Komunikatas kova su..., 2020). Patikimi šaltiniai yra viena iš galingiausių priemonių, padedančių sumažinti klaidingą informaciją ir spręsti dezinformacijos problemą. Spauda vaidina svarbų vaidmenį atskleidžiant vyriausybės piktnaudžiavimą ir teikiant tikslią informaciją, kartu užtikrinant tvirtą ryšį tarp piliečių ir išrinktų atstovų. Tokiu būdu žurnalistai gali pabrėžti vyriausybės veiklą ir nustatyti politines ar institucines nesėkmes spaudžiant vyriausybę imtis korekcinų priemonių. Vyriausybės turėtų vengti bet kokių veiksmų, kurie pakenktų spaudos gebėjimui atlikti šį vaidmenį (Pomeranz et al., 2020). Taigi operacijos, kuriomis siekiama ugdyti žiniasklaidos priemonių raštingumą ar kitaip įgalinti veikėjus, tokius kaip žurnalistai ar faktų tikrinimo organizacijos yra skatintini sprendimo būdai kovojant su dezinformacija. Tyrimai rodo, kad žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo ugdymas yra pagrindinis visuomenės atsparumo prieš dezinformaciją skatinimo komponentas (Karanicolas, 2020, 119 p.). Galų gale Europos Tarybos Ministrų Komitetas savo gairėse dėl saviraiškos ir informacijos laisvės apsaugos krizės metu įtvirtino, jog Europos Tarybos valstybės narės neturėtų apriboti visuomenės galimybes gauti informaciją krizės metu, viršydamos apribojimus, kuriuos leidžia Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnis ir kurie aiškinami Europos žmogaus teisių teismo praktikoje. Europos Tarybos Ministrų Komitetas pabrėžė ta, kad laisva prieiga prie informacijos gali padėti veiksmingai išspręsti krizę ir atskleisti galimus piktnaudžiavimus. Reaguodamos į teisėtą informacijos poreikį visuomenės susirūpinimą keliančiose situacijose, valdžios institucijos turėtų garantuoti visuomenei nemokamą prieigą prie informacijos, taip pat ir per žiniasklaidą. Šiuo atžvilgiu reikėtų dėti ypatingas pastangas remiant viešųjų paslaugų žiniasklaidos vaidmenį kaip patikimą informacijos šaltinį ir socialinės integracijos bei supratimo tarp skirtingų visuomenės grupių veiksnį (Guidelines of the Committee of Ministers of..., 2007). Siekiant visapusiškai įvertinti problemą ir rengiant veiksmingą atkirtį infodemijai labai svarbu bendradarbiauti su socialinių tinklų platformomis. Nuo pat krizės pradžios Europos Komisija pabrėžė, kad interneto platformos turi visapusiškai įgyvendinti Praktikos kode numatytus įsipareigojimus. Platformų pastangos įvykdyti šį uždavinį buvo atidžiai stebimos, tačiau sunku patikimai įvertinti, ar jos veikė laiku bei tinkamai ir ko pasiekė. Interneto platformos (Konkrečiai „Google“, „Facebook“, „Twitter“ ir „Microsoft“) pranešė, kad siekdamas kovoti su dezinformacijos apie COVID-19 grėsme pakoregavo savo taisykles. Jos skatino

susipažinti su tikslia ir patikima PSO, nacionalinių sveikatos institucijų ir profesionalių žiniasklaidos priemonių informacija apie COVID-19. Turinį, kuris patikrinus faktus pasirodė esąs melagingas ar klaidinantis, jos padarė mažiau matomą ir apribojo reklamas, kuriomis siūlomi netinkami produktai ir paslaugos. Pagal bendruomenės standartus platformos pašalino turinį, kuris galėtų pakenkti piliečių sveikatai arba visuomenės saugumui. Faktų tikrintojams, tyrėjams ir pilietinės visuomenės organizacijoms tenka labai svarbus vaidmuo, tačiau per dabartinę visuomenės sveikatos krizę platformos jiems nesuteikė pakankamai galių, pavyzdžiui, nedavė daugiau duomenų arba visose valstybėse narėse teikiamose paslaugose neužtikrino, kad faktų tikrinimas būtų deramai matomas. Europos Komisija pabrėžė, kad socialinių tinklų platformos turi dėti papildomų pastangų ir labiau dalytis informacija, taip pat didinti skaidrumą ir atskaitomybę. Tai rodo, kad reikia griežtinti taisykles, kurių laikytis platformos įsipareigojo pagal Praktikos kodeksą, ir užtikrinti jų vykdymą (Europos Komisijos Komunikatas kova su..., 2020). Europos Sąjungos teisėsaugos agentūra Europolas nustatė ir pašalino 2 500 internetinių nuorodų į COVID-19 svetaines, prekyvietes ir skelbimus bei konfiskavo 4,4 milijono vienetų padirbtų vaistų. (Disease pandemics and the freedom of opinion and expression, 2020). Šie produktai kenkia įrodymais pagrįstų visuomenės sveikatos priemonių taikymui (Pomeranz et al., 2020). Tokie atvejai tik parodo kaip svarbu greitai ir tinkamai reaguoti į sklindančią dezinformaciją, o kartu ir melagienas, kurios gali būti plintančios dezinformacijos dalis. Kalbant apie socialinių tinklų atsakomybę ir EŽTT praktiką, matomi tam tikri pokyčiai, kuo daugiau galios suteikiama internetinei erdvei, tuo didesnė atsakomybė ateina kartu, kaip pavyzdžiui byloje „Delfi AS“ prieš Estiją EŽTT pripažino, jog atsakomybė už jų portale parašytus anoniminius žeminančius komentarus tenka „Delfi AS“. Tiesa, teismas teigė, kad komentarų skelbimas portale DELFI pagrįstas ekonominiais interesais – nuo to priklauso reklamos kiekis ir iš jos gaunamos lėšos, todėl DELFI yra atsakingas už paskelbtą komentatorių išsakytą nuomonę. Teismas taip pat atkreipė dėmesį, kad asmenys negali panaikinti ar koreguoti savo komentarų – tai daro tik pats portalas, o, suteikdamas anonimiškumo galimybę, neleidžia nusižengusių komentuotojų patraukti atsakomybėn (Delfi AS v. Estonia, European Court of Human Rights, 10 October 2013).

Darytina išvada, jog dezinformacija ir jos sklaida yra vienas didžiausių iššūkių teisei aplamai. Dezinformacijos sąvoka gali būti vartojama klaidingai, tokiu atveju svarbu pažymėti, jog svarbiausia aspektas išskiriantis dezinformaciją nuo kitokio pobūdžio klaidingos informacijos yra tai, jog ji pateikiama sąmoningai, tyčia siekiant suklaidinti visuomenę. Pastebėtina, jog daugumos Europos Tarybos valstybių geroji praktika rodo, jog pozityviausias ir efektyviausias būdas kovoti su dezinformacija yra tikrų faktų pateikimas,

visuomenės švietimas ir informavimas. Deja, dažnu atveju tiksli ir mokliškai pagrįsta informacija visuomenę pasiekia ne taip greitai. Tokiu atveju padeda viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimas, t.y. pačių interneto platformų turinio priežiūra, jo filtravimas, aiškiai pažymima informacija, kuri yra klaidinanti, taip pat prie šios priežiūros gali prisidėti ir patys internetinių platformų vartotojai, kurie gali pranešti apie melagingą turinį interneto platformoms. Išskiriant kovos su dezinformacija problematiką – tai neproporcingi ir greičiausiai net nebūtinai saviraiškos laisvės ribojimai, kuriuos Europos Tarybos narės įtvirtina nacionaliniuose įstatymuose, tokio pobūdžio saviraiškos laisvės ribojimai iš esmės prieštarauja Europos Žmogaus Teisių Konvencijai, todėl Europos Žmogaus Teisių teismo išaiškinimai šiuo klausimu, manytina, bus tvirtas pagrindas šią problemą spręsti.

IŠVADOS:

1. Nuomonės dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 15 straipsnyje įtvirtintos nuostatos dėl nukrypimo nuo įsipareigojimų nepaprastosios padėties metu taikymo išsiskiria, vis dėlto nėra abejonių, jog šiuo metu vis dar egzistuojanti sveikatos krizė bus pripažinta nepaprastąja padėtimi Konvencijos atžvilgiu. Kyla klausimas, ar valstybės visais atvejais turėtų naudotis šia teisės norma bei jos pagrindu atsirandančia galimybe apriboti ir kitas atitinkamas teises, kurių apribojimo paprastai EŽTK nenumato. Bet koku atveju svarbiausia užtikrinti, kad Europos Tarybos valstybės narės nepiktnaudžiautų apribojimų galimybe ir kad teisių ribojimas pagal Konvencijos 15 straipsnį jos būtų adekvatus ir proporcingas. Apribojimų pagrįstumą galėtų prižiūrėti Europos Tarybos Generalinis sekretorius.
2. Valstybės turi diskrecijos laisvę vertinti, ar esamoje situacijoje būtina nukrypti nuo įsipareigojimų pagal EŽTK. Pvz., Latvija ir Estija – skirtingai nuo Lietuvos - šia galimybe pasinaudojo, nors šalių pasirinktos nuostatos, nuo kurių nukrypstama, skiriasi. Belieka stebėti, kokią įtaką toks Latvijos ir Estijos pasirinkimas turės žmogaus teisių apsaugos aspektams, kokie skirtumai ir panašumai bus matomi, lyginant su Lietuvos pasirinkimu.
3. COVID-19 programėlių atsiradimas atvėrė naują reguliavimo terpę žmogaus teisių apsaugos aspektu, nes programėlių renkami duomenys yra susiję su asmens sveikata, be to, kai kurios programėlės naudojamos asmens stebėjimui ir sekimui. Be abejonės, tokiu būdu asmens teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą yra suvaržoma. Rekomenduotina šiuo metu įtvirtinti specifinį teisinį reglamentavimą, kuris nustatytų legitimų programėlių naudojimą atsižvelgiant į tarptautinių ir Europos Sąjungos institucijų rekomendacijas, nors Europos Sąjungos valstybės gali vadovautis BDAR, šis teisės aktas neapima visu Europos Tarybos valstybių narių.
4. Vakcinos, skirtos kovoti su COVID-19 ir „vakcinacijos pasų“ iniciatyvos įgyvendinimas greičiausiai turės įtakos asmenų diskriminacijai. Jau dabar kyla klausimas, ar bus užtikrintas asmenų lygiateisiškumas, turint omenyje tai, kad kai kurie žmonės neturi galimybės ar negali pasiskiepyti. Todėl ypač svarbu yra užtikrinti alternatyvias priemones asmenims, kurie lieka be vakcinos, taip kiek įmanoma labiau užtikrinant pilnavertį naudojimąsi EŽTK įtvirtintomis fundamentaliomis teisėmis. Vis dėlto sprendžiant iš jau esamos negausios Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos asmenims, kurie savanoriškai atsisako skiepytis, gali kilti tam tikros neigiamos pasekmės, kurias tokie asmenys turėtų.

5. Dezinformacija ir jos sklaida COVID-19 kontekste įvardijama kaip infodemija ir sukelia nemenką iššūkį žmogaus teisių apsaugos srityje, nes būtina atrasti balansą tarp saviraiškos laisvės ir teisėtų, būtinų bei proporcingų siekiamam tikslui šios laisvės ribojimų. Svarbu atskirti, kas iš tikrųjų yra dezinformacija, t.y. nustatyti, ar klaidinanti informacija pateikiama sąmoningai suvokiant, jog ji yra melaginga. Europos Tarybos valstybių narių praktika rodo, jog efektyviausias būdas kovoti su dezinformacija yra tikrų faktų pateikimas ir jų pagrindimas. Greitą ir sklandų faktų pateikimą padeda užtikrinti privataus sektoriaus įmonės, socialiniai tinklai, kurie turi galimybę filtruoti informaciją ir žymėti dezinformaciją bei melagingas naujienas. Išskirtina ir šio klausimo teisinio reglamentavimo problema, kadangi valstybių numatomos sankcijos yra per daug apribojančios saviraiškos laisvę, t.y. tokie apribojimai nėra būtini ir proporcingi, todėl Europos Žmogaus Teisių Teismo išaiškinimai šiuo klausimu, manytina, bus tvirtas pagrindas šią problemą spręsti.
6. Pandemijos COVID-19 sąlygoti žmogaus teisių suvaržymai yra neišvengiami ir būtini, todėl nuolat būtina sekti ne tik suvaržymo teisinį pagrindą, siekti, kad suvaržymai būtų reglamentuojami įstatymu, bet ir preciziškai kontroliuoti suvaržymų įgyvendinimo mechanizmą, teisminei valdžiai nuolat kontroliuojant ir tikrinant, ar kiekvienas suvaržymas yra būtinas demokratinėje visuomenėje siekiamam teisėtam tikslui pasiekti ir ar jis yra proporcingas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. Elektroninių ryšių įstatymo Nr. IX-2135 68 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (2020), XIII P-4671(2).

Tarptautinės konvencijos, rekomendacijos:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios, 1995, 40-987.*
2. Notifications under Article 15 of the Convention in the context of the COVID-19 pandemic (2020). ETS No. 5
3. State of emergency: proportionality issues concerning derogations under Article 15 of the European Convention on Human Rights Resolution 2209 (2018).
4. Duomenų apsaugos gairės dėl kovai su COVID-19 pandemija naudojamų programėlių
5. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (1981). ETS No.108.
6. Respecting democracy, rule of law and human rights in the framework of the COVID-19 sanitary crisis (2020). SG/Inf(2020)11.

Europos Sąjungos teisės aktai, komunikatai ir rekomendacijos:

1. Europos Komisijos 2020 m. balandžio 17 d. komunikatas C 124 I/1 duomenų apsaugos gairės dėl kovai su COVID-19 pandemija naudojamų programėlių. OJ C 124I, p. 9.
2. European Data Protection Board guidelines 03/2020 on the processing of data concerning health for the purpose of scientific research in the context of the COVID-19 outbreak (2020).
3. Europos Sąjungos 2016 m. balandžio 27 d. reglamentas (ES) 2016/679 dėl bendros duomenų apsaugos. *OJ L 119, p. 1.*
4. Europos Komisijos 2020 m. birželio 10 d. komunikatas Kova su dezinformacija apie COVID-19. Svarbiausia – tikri faktai. JOIN/2020/8 final.
5. Committee of Ministers of the Council of Europe guidelines on protecting freedom of expression and information in times of crisis, 2007.09.26.

Specialioji literatūra:

1. Lebert, A. (2020). COVID-19 pandemic and derogation to human rights. *Journal of Law and the Biosciences*, 7(1), p. 1–15, <https://doi:10.1093/jlb/ljaa015>
2. Hafner-Burton E.M., Helfer L. R., Fariss C. J. (2011). Emergency and Escape: Explaining Derogations from Human Rights Treaties. *International Organization*, 65 (4), 673-707.
3. Gailiūtė-Janušonė, D. (2020). Nukrypimai nuo įsipareigojimų pagal Europos žmogaus teisių konvenciją COVID-19 sukeltos pandemijos kontekste. *Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai. I dalis. COVID-19 pandemijos sprendimai: teisiniai, valdymo ir ekonominiai aspektai*, 33-46.
4. Rusi, N., Shqarri, F. (2020). Limitation or Derogation? The Dilemma of the States in Response to Human Rights Threat during the COVID-19 Crisis. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 9(5), 166-176.
5. Petkevičienė, V., Pakutinskas, P., Bitė, V. (2020). Asmens duomenų tvarkymo iššūkiai COVID-19 pandemijos metu. *Jurisprudencija*, 37(2), 330-345.
6. El Zeidy, M. (2003). The ECHR and States of Emergency: Article 15-A Domestic Power of Derogation from Human Rights Obligations. *San Diego International law journal*, 4, 277-318.
7. Zwitter, A., Gstrein O.J., (2020). Big data, privacy and COVID-19 – learning from humanitarian expertise in data protection. *Journal of International Humanitarian Action*, 5(4), p. 1-7, <https://doi.org/10.1186/s41018-020-00072-6>
8. Jennifer L. Pomeranz, J.L., Schwid, A. R. (2020). Governmental actions to address COVID-19 misinformation. *Journal of Public Health Policy*, p. 1-10, <https://doi.org/10.1057/s41271-020-00270-x>.
9. Manu, G. (2020). Impairment Of Freedom Of Expression Through The State Of Emergency. *Curentul Juridic*, 41-49.
10. Karanicolas, M. (2021). Even in a Pandemic, Sunlight Is the Best Disinfectant: COVID-19 and Global Freedom of Expression. *Oregon Review Of International Law*, 22(1), 101-122.
11. van Kolfshoeten, H., de Ruijter, A. (2020). COVID-19 and privacy in the European Union: A legal perspective on contact tracing. *Contemporary Security Policy*, 41(3), p. 478-491. <https://doi.org/10.1080/13523260.2020.1771509>.
12. Van Zeben, J., Kamphorst, B. A. (2020). Tracking and Nudging through Smartphone Apps: Public Health and Decisional Privacy in a European Health

Union. *European Journal of Risk Regulation*, 11(4), p. 831-840.
<https://doi.org/10.1017/err.2020.100>

Teismų praktika:

1. *Mehmet Hasan Altan v. Turkey* [ECHR], No. 13237/17, [20.3.2018].
ECLI:CE:ECHR:2018:0320JUD001323717.
2. *Handyside v. The United Kingdom* [ECHR], No. 5493/72, [7.12.1976].
ECLI:CE:ECHR:1976:1207JUD000549372.
3. *The Sunday Times v. United Kingdom* [ECHR], No. 6538/74, [26.4.1979].
ECLI:CE:ECHR:1979:0426JUD000653874.
4. *Pastors v. Germany* [ECHR], No. 55225/14, [3.10.2019].
ECLI:CE:ECHR:2019:1003JUD005522514.
5. *Delfi AS v. Estonia* [ECHR], No. 64569/09, [10.10.2013].
ECLI:CE:ECHR:2015:0616JUD006456909.
6. *Lawless v. Ireland* [ECHR], No. 332/57, [1.7.1961].
ECLI:CE:ECHR:1961:0407JUD000033257
7. *Ireland v. The United Kingdom* [ECHR], No. 5310/71, [18.1.1978].
ECLI:CE:ECHR:1978:0118JUD000531071.
8. *Brannigan and McBride v. the United Kingdom* [ECHR], No. 14553/89;14554/89,
[26.5.1993]. ECLI:CE:ECHR:1993:0526JUD001455389.
9. „Greek case“ [European Commission of Human Rights], No. 3321/67; 3322/67;
3323/67; 3344/67, [15.4.1970].
10. *Greece v. the United Kingdom* [European Commission of Human Rights], No.
176/56, [26.9.1958].
11. *K. H. and others. v. Slovakia* [ECHR], No. 32881/04, [24.8.2011].
ECLI:CE:ECHR:2009:0428JUD003288104.
12. *Guerra and others v. Italy* [ECHR], No. 14967/89, [19.2.1998].
ECLI:CE:ECHR:1998:0219JUD001496789.
13. *Segerstedt-Wiberg and Others v. Sweden* [ECHR], No. 62332/00, [6.6.2006].
ECLI:CE:ECHR:2006:0606JUD006233200.
14. *Surikov v. Ukraine* [ECHR], No. 42788/06, [26.1.2017].
ECLI:CE:ECHR:2017:0126JUD004278806
15. *Klass v. Germany* [ECHR], No. 5029/71, [6.9.1978].
ECLI:CE:ECHR:1978:0906JUD000502971

16. *Dalea v. France* [ECHR], No. 64/07 [2.2.2010].
ECLI:CE:ECHR:2010:0202DEC000096407
17. *Weber and Saravia v. Germany* [ECHR], No. 54934/00, [29.6.2006].
ECLI:CE:ECHR:2006:0629DEC005493400
18. „*Shimovolos*“ v. *Russia* [ECHR], No. [31.5.2005].
ECLI:CE:ECHR:2011:0621JUD003019409
19. *Vavrička and others v. Czech Republic* [ECHR], No. 47621/13; 3867/14;
73094/14; 19306/15; 19298/15; 43883/15, [8.4.2021].
ECLI:CE:ECHR:2021:0408JUD004762113
20. *YF v. Turkey* [ECHR], No. 24209/94, [22.7.2003].
ECLI:CE:ECHR:2003:0722JUD002420994.
21. *Salveti v. Italy* [ECHR], No. 42197/98, [9.7.2002].
ECLI:CE:ECHR:2002:0709DEC004219798.
22. *Solomakhin v. Ukraine* [ECHR], No. 24429/03 [15.3.2012].
ECLI:CE:ECHR:2012:0315JUD002442903
23. *Boffa and 13 others v. San Marino* [ECHR], No. 26536/95, [15.1.1998].
ECLI:CE:ECHR:1998:0115DEC002653695
24. *Baytüre and Others v. Turkey* [ECHR], No. [12.6.2013].
ECLI:CE:ECHR:2013:0312DEC000327009
25. *İbrahim Keskin v. Turkey* [ECHR], No. 10491/12, [11.9.2018].
ECLI:CE:ECHR:2018:0327JUD001049112
26. *Pentiacova and others v. Moldova* [ECHR], No. 14462/03, [4.1.2005].
ECLI:CE:ECHR:2005:0104DEC001446203
27. *X ir Y v. Netherlands* [ECHR], No. 8978/80 [26.3.1985].
ECLI:CE:ECHR:1985:0326JUD000897880
28. *Mariya Anatolyevna Avagyan against Russia* [ECHR] Application no. 36911/20
(byla sprendžiama).

Kiti šaltiniai:

1. BBC News. Coronavirus: 'We are at war' – Macron. [online] (modified 2020-03-16). Available at: <https://www.bbc.com/news/av/51917380> [Accessed 12 December 2020].
2. Green, A. (2020). States should declare a State of Emergency using Article 15 ECHR to confront the Coronavirus Pandemic. Strasbourg Observers, [blog] 1 April.

- Available at: <https://strasbourgobservers.com/2020/04/01/states-should-declare-a-state-of-emergency-using-article-15-echr-to-confront-the-coronavirus-pandemic/> [Accessed 9 December 2020].
3. Dzehtsiarou, K. (2020). COVID-19 and the European Convention on Human Rights. Strasbourg Observers, [blog] 27 March. Available at: <https://strasbourgobservers.com/2020/03/27/covid-19-and-the-european-convention-on-human-rights/> [Accessed 1 December 2020].
 4. Scheinin, M. (2020). COVID-19 Symposium: To Derogate or Not to Derogate? Opinio Juris, [blog] 6 April. Available at: <http://opiniojuris.org/2020/04/06/covid-19-symposium-to-derogate-or-not-to-derogate/> [Accessed 20 January 2021].
 5. Istrefi, K. (2019). A new mechanism for supervision of derogations from the European Convention on Human Rights: filling the accountability gap? Blog van het Utrecht Centre for Accountability and Liability Law, [blog] 8 October. Available at: <http://blog.ucall.nl/index.php/2019/10/a-new-mechanism-for-supervision-of-derogations-from-the-european-convention-on-human-rights-filling-the-accountability-gap/> [Accessed 1 March 2021].
 6. Istrefi, K. (2020). To Notify or Not to Notify: Derogations from Human Rights Treaties. Opinio Juris, [blog] 18 April. Available at: <https://www.ejiltalk.org/supervision-of-derogations-in-the-wake-of-covid-19-a-litmus-test-for-the-secretary-general-of-the-council-of-europe/> [Accessed 20 March 2021].
 7. Dagilytė, E., Padskočimaitė, A., Vainorienė, A. (2020). Lithuania's Response to COVID-19: Quarantine Through the Prism of Human Rights and the Rule of Law. Verfassungsblog, [blog] 14 May. Available at: <https://verfassungsblog.de/lithuanias-response-to-covid-19-quarantine-through-the-prism-of-human-rights-and-the-rule-of-law/> [Accessed 23 March 2021].
 8. Maruste, R. (2020). State of Emergency in Estonia. Verfassungsblog, [blog] 17 May. Available at: <https://verfassungsblog.de/state-of-emergency-in-estonia/> [Accessed 23 March 2021].
 9. ERR.ee. *Reinsalu: Rights guaranteed by the ECHR can be restricted in an emergency.* [online] (modified 2020-03-28). Available at: <https://news.err.ee/1070056/reinsalu-rights-guaranteed-by-the-echr-can-be-restricted-in-an-emergency> [Accessed 23 March 2021].

10. Dimitrovs, A. (2020). COVID-19 in Latvia: Precaution Above All. Verfassungsblog, [blog] 2 May. Available at: <https://verfassungsblog.de/covid-19-in-latvia-precaution-above-all/> [Accessed 24 March 2021].
11. Council of Europe. Contact Tracing Apps. [online]. Available at: <https://www.coe.int/en/web/data-protection/contact-tracing-apps> [Accessed 1 April 2021].
12. LRT.lt. Justinas Žilinskas. Vakinacija ir Europos Žmogaus Teisių Teismas. [interaktyvus] (modifikuota 2021-04-13). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1386829/justinas-zilinskas-vakinacija-ir-europos-zmogaus-teisiu-teismas> [žiūrėta 2021 m. balandžio 17 d.].
13. LRT.lt. Strasbūro teismas: privalomieji vaikų skiepai – „būtinai demokratinėje visuomenėje“. [interaktyvus] (modifikuota 2021-04-08). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1383447/strasburo-teismas-privalomieji-vaiku-skiepai-butini-demokratineje-visuomeneje> [žiūrėta 2021 m. balandžio 10 d.].
14. LRT.lt. Konstitucinio Teismo pirmininkas Žalimas: turi būti kuo mažiau išimčių dėl skiepavimo nuo COVID-19 prioritetų. [interaktyvus] (modifikuota 2021-03-31). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1377221/konstitucinio-teismo-pirmininkas-zalimas-turi-buti-kuo-maziau-isimciu-del-skiepavimo-nuo-covid-19-prioritetu> [žiūrėta 2021 m. balandžio 15 d.].
15. Council of Europe. COVID-19 and vaccines: Equitable access to vaccination must be ensured. [online] (modified 2021-01-22) Available at: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/covid-19-and-vaccines-equitable-access-to-vaccination-must-be-ensured> [Accessed 12 April 2021].
16. LRT.lt. Naujausia informacija. Ispanija ves registrą asmenų, kurie atsisakys skiepytis nuo COVID-19. [interaktyvus] (modifikuota 2020-12-28). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1307697/naujausia-informacija-ispnija-ves-registra-asmenu-kurie-atsisakys-skiepytis-nuo-covid-19> [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.].
17. BBC News. Coronavirus: Spain to keep register of those who refuse Covid vaccine. [online] (modified 2020-12-29). Available at: <https://www.bbc.com/news/world-europe-55471282> [Accessed 11 March 2021].
18. Black, I., Forsberg, L. (2021). Inoculate to Imbibe? On the Pub Landlord Who Requires You to be Vaccinated against Covid. Practical ethics, [blog] 3 March.

- Available at: <http://blog.practicaethics.ox.ac.uk/2021/03/inoculate-to-imbibe/>
[Accessed 1 april 2021].
19. Konferencijos „COVID-19 pandemijos teisiniai iššūkiai" I dalis (2021). Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=1WboVIO7Kqg>
 20. Coronavirus pandemic in the EU - Fundamental Rights Implications - Bulletin 2 (2020). European Union Agency for Fundamental Rights.
 21. World Health Organisation (2020). *Ethical considerations to guide the use of digital proximity tracking technologies for COVID-19 contact tracing: Interim guidance* CC BY-NC-SA 3.0 IGO 1.
 22. The Lancet (2021). *Human rights and fair access to COVID-19 vaccines: the International AIDS Society–Lancet Commission on Health and Human Rights*. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)00708-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)00708-X) .
 23. Susi, M., Pajuste, T. (2021) *Covid-19 “Vaccine Passports”: An Exploratory Study of 23 Countries*. Tallinn, Tallinn University. Prieiga per internetą: <https://leibniz-hbi.de/GDHRNet>.
 24. Gstrein, O.J., Kochenov, D.V., Zwitter, A. (2021) *A Terrible Great Idea? COVID-19 ‘Vaccination Passports’ in the Spotlight*. Oxford University, WP-2021-153.
 25. UN Human Rights office of the High Commissioner. *Human Rights And Access To Covid-19 Vaccines*, (2021).
 26. Pečeliūnas, V., Gudlevičienė, Ž., Beinortas, T. (2022) Dėl elektroninių ryšių įstatymo Nr. IX-2135 68 str. Pakeitimo projekto, kuriuo siekiama neteisėto ir nepagrįsto visuotinio Lietuvos žmonių sekimo. [interaktyvus] (modifikuota 2020-04-07) Prieiga per internetą: <https://www.santarosgydytojai.lt/wp-content/uploads/2020/04/2020-04-07-ra%C5%A1tas-D%C4%96L-ELEKTRONINI%C5%B2-RY%C5%A0I%C5%B2-%C4%AESTATYMO-NR.-IX-2135-68-STR.-PAKEITIMO-PROJEKTO.pdf> [žiūrėta 2021 balandžio 1 d.]
 27. Bayer, J., Bitiukova, N., Bard, P., Szakacs, P., Alemanno, A., Uszkiewicz, E. (2019). *Hungarian Europe Society Disinformation and propaganda – impact on the functioning of the rule of law in the EU and its Member States*. PE 608.864.
 28. Noorlander, P. (2020). *Covid and Free speech. Artificial Intelligence – Intelligent Politics - Challenges and opportunities for media and democracy (Background Paper, Ministerial Conference, Cyprus)*. 130020GBR.
 29. Russian Federation: *New Legislation Imposes Penalties and Prison Sentences for Spreading “False Information” on COVID-19*. (2020). Council of Europe Platform Alert No. 41/2020

30. International Press Institute. New 'fake news' law stifles independent reporting in Russia on COVID-19. [online] (modified 2020-05-08). Available at: <https://ipi.media/new-fake-news-law-stifles-independent-reporting-in-russia-on-covid-19/> [Accessed 1 april 2021].
31. Hungary Seeks Power to Jail Journalists over "False Information" in COVID-19 Coverage. (2020). Council of Europe Platform Alert No. 30/2020,23.
32. Alivizatos, N., Bílková, V., Cameron, I., Kask, O., Tuori, K. (2020) Venice Commission Report. Respect for democracy human rights and the rule of law during states of emergency: Reflections 2020. CDL -AD(2020)014
33. United Nations Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression. (2020). A/HRC/44/49.
34. Wardle, C., Derakhshan, H. (2017). Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. DGI(2017)09.
35. World Health Organization. [online]. Available at: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1
36. Vokietija, Italija, Prancūzija ir Ispanija laikinai stabdo skiepijimą „AstraZeneca“ vakcina dėl kraujo krešumo incidentų. (2021) [interaktyvus] (modifikuota 2021-03-15). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1365279/vokietija-italija-ir-prancuzija-laikinai-stabdo-skiepijima-astrazeneca-vakcina-del-kraujo-kresumo-incidentu?fbclid=IwAR16sN0a2ek2eYxklC5YOAtPzvraNP4J3Hrs3ijTInWdywl0jAbFe2gfAg> [žiūrėta 2021 m. kovo 20 d.].
37. LRT.lt. Lietuvoje laikinai stabdomas skiepijimas „AstraZeneca“ vakcina. (2021) [interaktyvus] (modifikuota 2021-03-16). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/sveikata/682/1365960/lietuvoje-laikinai-stabdomas-skiepijimas-astrazeneca-vakcina?fbclid=IwAR1EKuxz2UYwHqNKPk0WFg-ow9cIv0ofnqAyBDzvKYgJeiALMCGjtqEVbz4> [žiūrėta 2021 m. kovo 20 d.].
38. Delfi.lt. Berlynas laikinai stabdo jaunesnių nei 60 metų žmonių skiepijimą „AstraZeneca“ vakcina. [interaktyvus] (modifikuota 2021-03-30) Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/world/berlynas-laikinai-stabdo-jaunesniu-nei-60-metu-zmoniu-skiepijima-astrazeneca-vakcina.d?id=86826123> [žiūrėta 2021 m. balandžio 1 d.].

SANTRAUKA

Žmogaus teisių apsauga pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją koronaviruso (COVID-19) pandemijos metu

Aušrinė Grigaliūnaitė

Šiame darbe nagrinėjama, kiek ir kokia apimtimi gali būti pateisinami pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių ribojimai pandemijos akivaizdoje atitinkantys EŽTT doktrinoje proporcingumo tyrimo modelį. Europos Tarybos valstybės savo nuožiūra imasi kuo veiksmingesnių priemonių kovoje su COVID-19 pandemija, todėl kyla realus pavojus, kad gali būti pažeistos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintos žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės, ypač teisė į asmens privataus ir šeimos gyvenimo neliečiamumą, saviraiškos laisvė. Taip pat svarbu yra įvertinti, kiek tiesioginis Konvencijos taikymas leidžia žmogaus teisių ribojimą, o kada žmogaus ir visuomenės sveikatos apsauga yra pagrindas nukrypti nuo įsipareigojimų pagal EŽTK.

Magistro darbe analizuojama Europos Tarybos valstybių narių atvejai, kai valstybės pasirinko nukrypimą nuo įsipareigojimų nepaprastosios padėties metu pagal EŽTK, kas lėmė šių valstybių pasirinkimą, kodėl kitos valstybės nenukrypo nuo įsipareigojimų, vertinamos skirtingos mokslininkų nuomonės šiuo klausimu. Baigiamajame darbe siekiama išsiaiškinti koks yra COVID-19 pandemijos metu naudoti skirtų programėlių ir teisės į privataus ir šeimos gyvenimo neliečiamumo atžvilgiu santykis. Nagrinėjama vakcinacijos ir teisės į privataus ir šeimos gyvenimo neliečiamumą ryšys, „vakcinacijos pasų“ įtaka žmogaus teisėms ir laisvėms. Taip pat analizuojamas dezinformacijos sklaidos ir saviraiškos laisvės santykis, t.y. kokias atvejais skleidžiant dezinformacija būtų galima apriboti saviraiškos laisvę. Aptariamos Europos Tarybos valstybių narių priemonės siekiant suvaldyti dezinformacijos plitimą. Pandemijos metu atsiradusių problemų teisinis sprendimas nagrinėjamas šiame darbe yra visiškai naujas. Nagrinėjama tema yra pavyzdys, rodantis teisės dinamiškumą, o kartu ir naujas galimybes siekti asmens teisių apsaugos bet kuriomis sąlygomis, itin trumpame laikotarpyje keičiantis teisės taikymo riboms ir įtraukiant į asmens teisių gynimo kriterijus naujus veiksnius.

SUMMARY

Protection of human rights under the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms during the coronavirus (COVID-19) pandemic

Aušrinė Grigaliūnaitė

This paper examines the extent to which, the main restrictions of human rights and freedoms can be justified during pandemic according to proportionality test model. The member states of the Council of Europe take the most effective measures possible in the fight against the COVID-19 pandemic, which poses a real risk of violating human rights and fundamental freedoms enshrined in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, in particular the right to privacy, freedom of expression. It is also important to assess the extent to which the direct application of the Convention allows for the restriction of human rights and when the protection of human and public health is a ground for derogating from obligations under the ECHR.

The master's thesis analyzes the responsibilities of the members of the Council of Europe when states choose to derogate from their obligations under the ECHR in the event of an emergency situation, what led to the choice of these states, why other states did not derogate from their obligations. One of the thesis aims to find out the relationship between apps for use during the COVID-19 pandemic and the right to privacy and family life. The relationship between vaccination and the right to privacy and family life, and the impact of "vaccination passports" on human rights and freedoms are examined. The relationship between the dissemination of disinformation and freedom of expression, i.e. in which cases the dissemination of misinformation could restrict freedom of expression. The measures taken by the member states of the Council of Europe to control the spread of disinformation are discussed. The legal solutions to the problems that arise during a pandemic is considered to be completely new. The topic of the master's thesis is an example of the dynamism of law, as well as new opportunities to achieve the protection of individual rights in all circumstances, changing the scope of law in a very short period of time and adding new factors to the criteria of individual protection.